

RICHTLIJNEN
BIJ HET LEERPLAN VOOR KATHOLIEKE LAGERE SCHOLEN

GESCHIEDENIS

*

ANNO MCMLIX

4
59)2

N. V. JOZEF VAN IN & Co
LIER

Richtlinien durch den Lehrplan für
katholische Volksschulen.

Geschichte.

1959.

Georg-Eckert-Institut BS78

1 223 226 2

RICHTLIJNEN
BIJ HET LEERPLAN VOOR KATHOLIEKE LAGERE SCHOLEN [2]

GESCHIEDENIS

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
Schulbuchbibliothek

32645

*

ANNO MCMLIX

N. V. JOZEF VAN IN & Co
LIER

Redactie

KAN. BECKERS
KAN. DECKERS
KAN. HELLEMANS
KAN. STOCK
KAN. TIELEN
KAN. VLERICK
EE. ZZ. ANNONCIADEN VAN HULDENBERG
EE. ZZ. VAN DE CHRISTELIJKE SCHOLEN, Vorselaar
BIJL HENDRIK
BOGAERTS LODE
CALSIUS HENDRIK
HEUNINCKX JAN
JESPERS HENDRIK
STOFFELEN FRANS
VAN DUPPEN JUUL
VAN HOVE EMIEL
VERBIEST IRMA
VERBIST ALFONS

Redactiesecretaris : KAN. DECKERS, Vlietje 8, Mechelen.

3
Z-14(1,59)2

NATIONAAL SECRETARIAAT
VAN HET
KATHOLIEK ONDERWIJS

Het Leerplan voor de Lagere Scholen, dat in 1954 werd uitgegeven en met geestdrift werd onthaald, moest naar de plannen van de Pedagogische Commissie worden aangevuld door richtlijnen, die in afzonderlijke brochures de onderwijzers en onderwijzeressen zouden bereiken.

Deze brochures zijn onmisbaar om de vruchtbare uitwerking van het Leerplan te verzekeren.

Wij zijn dan ook verheugd te zien dat de reeks verder voltooid wordt.

Moge dit richtinggevend werk, gesproken uit samenwerking en gesteund op veler ondervinding, in aanzienlijke mate bijdragen tot de vorming en de schone groei van de dierbare jeugd, die aan onze onderwijzers en onderwijzeressen wordt toevertrouwd.

MGR. J. DAEM
Directeur-Generaal
van het Nationaal Secretariaat

INLEIDING

Deze brochure sluit rechtstreeks aan bij het « *Leerplan voor de Lagere School* » door de *Centrale Raad van het Katholiek Lager Onderwijs*.

Zij wil ertoe bijdragen om de *geest* van het leerplan te vatten. Zij wil, door allerlei praktische *wenken en richtlijnen*, dit leerplan vormend helpen uitwerken.

1. HET INTERESSANTE, HET VORMENDE, HET MOEILIJKE VAN HET ONDERRICHT IN DE GESCHIEDENIS

Geschiedenis is *een vertelvak*. En daarbij een vak dat zeer veel gelegenheid biedt tot *kijken* en zelfs tot *doen*.

Er wordt immers verteld bij en over allerlei geschiedkundige monumenten en voorwerpen, bij en over allerlei historische « littekens » in het eigen milieu ; ofwel wordt er gebruik gemaakt van zandtafelvoorstellingen, platen, prenten en schetsen.

Meer dan eens wordt een historische gebeurtenis uitgebeeld.

Deze manier van lesgeven boeit het lagere schoolkind... en zo ontwaakt en bloeit er bij de meeste leerlingen een *levendige belangstelling* en een *vruchtbare weetgierigheid* voor het onderricht in de geschiedenis.

Geschiedenis kan niet enkel interessant maar ook zeer *vormend* gegeven worden.

Waar we het eigen milieu behandelen of bijzonderheden uit het milieu gebruiken als uitgangspunt, illustratie of aanvulling, vormen we de kinderen tot *actieve waarnemers* en tot *wakkere opzoekers en navorsers*.

Heel dikwijls doen we beroep op *de verbeelding*, die zich personen, gebeurtenissen en toestanden levendig moet voorstellen.

Wij prikkelen *het denken* waar we, door het belichten van oorzaken en gevolgen, de historische verhalen leren volgen en aaneenschakelen.

We oefenen *het geheugen* bij het verwerven van de hoofdzaken van de leerstof, van de elementaire geschiedkundige kennis.

We brengen *het gemoed* van onze leerlingen in aanraking met de wereld van de waarden — het goede, het edele, het heldhaftige, het heilige — concreet en levend voorgesteld in de historische personen.

We leren eveneens zien door wie en waar er niet goed gehandeld werd... en dit vooral in tegenstelling met hen die wel goed deden.

Zo draagt het onderricht in de geschiedenis ertoe bij om de leerlingen inzicht te geven in de strijd tussen goed en kwaad in iedere ziel en in de wereld ; om hen te vormen tot overtuigde plichtsgetrouwe kristenen.

Maar geschiedenis is *een moeilijk vak*.

Niet zozeer om de uitgebreidheid van de leerstof, maar wel om de *eigen aard* van het vak.

Geschiedenis vraagt een verhaal te volgen en te begrijpen, ja een reeks verhalen te verbinden tot een geheel. Geschiedenis vraagt ook de ontwikkeling van allerlei toestanden te volgen en het geheel te zien als in een historisch perspectief.

Die verhalen spelen zich niet af in het nu. Neen, geschiedenis verplaatst in het verleden, spreekt over allerlei toestanden uit vervlogen eeuwen en behandelt uitsluitend het leven van volwassenen.

Personen en gebeurtenissen moeten daarbij niet enkel gezien worden in het verleden, maar juist gelokaliseerd in de tijd en zelfs in de ruimte.

Het kind is volstrekt niet zo ingesteld, dat het gemakkelijk aan die eisen van het vak zal voldoen.

Wat *de verhalen* betreft, ziet het vooral details zonder de hoofdgedachte te vatten. Het volgt moeilijk een logische samenhang en heeft weinig interesse voor toestanden.

Het *leeft* daarbij *in het nu* en is zeer subjectief. Daardoor voelt het weinig interesse voor dode en verdwenen dingen en heeft zeker geen de minste ervaring om het leven van volwassenen te begrijpen.

Het lokaliseren in de tijd is zeer moeilijk; omdat het kind slechts *geleidelijk inzicht* krijgt *in het verloop van de tijd* en het tijdbegrip iets zeer subjectiefs heeft.

Toch kunnen we onze kinderen winnen voor het onderricht in de geschiedenis: wanneer we *de leerstof* oordeelkundig uitkiezen en het liefst een persoon in het centrum plaatsen;

wanneer we daarbij frisse, levendige lessen in de geschiedenis geven en dus veel *vertellen*;

wanneer we zorgen voor het vastleggen en inprenten van de leerstof door *oefeningen* vol afwisseling.

2. HET LEERPLAN

DE INHOUD VAN HET LEERPLAN

Het leerplan geeft ons :

1. EEN INLEIDING

Deze behandelt, in een afzonderlijk hoofdstukje, *de eigen aard* van het vak.

We zien nu :

wat het onderricht in de geschiedenis is, en *hoe* dit onderricht moet opgevat worden in de katholieke lagere school; zodat we chauvinisme vermijden en ernstige *vaderlandsliefde* en ware *heldenverering* opwekken.

Deze klare, bondige uiteenzetting wordt verduidelijkt door een paar sprekende voorbeelden. (Leerplan : blz. 109.)

We vernemen welke de verhouding zijn moet tussen *de politieke geschiedenis* — die indeling en ordening geeft — en *de beschavingsgeschiedenis* — die meer vulling geeft. Deze verhouding wordt gezien met het oog op *de vorming* van de leerlingen tot dankbaarheid voor de ontvangen kultuurgoederen en tot inspanning met het oog op het verdere beschavingswerk hier en elders. (Leerplan : blz. 109-110.)

De inleiding leert ons ook waarom *de staatsburgerlijke opvoeding* geen afzonderlijk vak is in onze katholieke lagere school. Deze opvoeding immers wordt bewerkt én in *de godsdienstige opvoeding* én in *het geschiedenisonderricht* én in *het werkelijkheidsonderricht*. (Leerplan : blz. 110.)

Tot slot krijgen we een korte, maar zeer sprekende *vergelijking* tussen *aardrijkskunde* en *geschiedenis*. Daardoor worden de aard en de betekenis van deze beide verwante vakken verduidelijkt. Ze smeden allebei stevige banden : aardrijkskunde tussen *de nu levende mensen* en *de aarde* die ze bewonen, geschiedenis tussen *de nu levende Belgen* en *de opeenvolgende geslachten van onze voorvaderen*. (Leerplan : blz. 110.)

De inleiding behandelt eveneens in twee afzonderlijke hoofdstukjes: de *waarde* en het *doel* van het onderricht in de geschiedenis. (Leerplan: blz. 110-111.)

2. EEN OVERZICHTSBLADZIJDE : GESCHIEDENIS DOOR DE LAGERE SCHOOL HEEN

We krijgen daar, voor de drie grote perioden van de lagere schooltijd :

- een *overzicht* van de leerstof,
- het *eigen kenmerk* van het onderricht in de geschiedenis.

Zo « zien » we nu dadelijk :

- *waar* we in elke periode staan,
- op *welke grondslag* we kunnen voortbouwen,
- *wat* we moeten *doen*,
- *wat* we moeten trachten te *bereiken*,
- *hoe* we moeten tewerk gaan.

3. HET EIGENLIJKE LEERPLAN

De *opgave van de leerstof* is zodanig dat ze — in elke periode — verwijst naar het *kenmerk van het onderricht* en dus ook, in grote trekken, de werkwijze aangeeft.

Eerste periode : Eerste en tweede graad

Deze is de periode van voorbereiding.

Geen eigenlijk onderwijs in de geschiedenis in de eerste twee graden ; maar werkelijkheidsonderricht... en *de werkelijkheid* gezien en behandeld in haar *ruime betekenis* zodat ook *de geschiedkundige objecten* tot hun recht komen. Daarbij een geleidelijke verduidelijking van *het tijdbegrip* en groeiend inzicht in *de gang van een verhaal*.

Tweede periode : Vierde leerjaar

Deze periode groeit uit de vorige stilaan naar de volgende toe.

Het onderricht in de geschiedenis blijft nog immer innig verbonden met *het werkelijkheidsonderricht* maar :

de leerstof kan aangebracht worden door de meest *verscheiden gelegenheden*,

de lessen zelf krijgen het *karakter van een geschiedenisles*.

Derde periode : Derde graad

Dit is de periode van *het systematisch onderricht* :

met *tijdrekening*,

met *aaneenschakeling van de verhalen* tot een geheel,

met *inzicht* in de ontwikkeling van allerlei toestanden.

Voortgezet onderwijs

Het inzicht in de geschiedenis wordt *verdiept*.

De geschiedkundige blik wordt *verruimd* door het behandelen van de *vaderlandse geschiedenis* in het kader van *de algemene* en van *de kerkelijke geschiedenis*.

Het onderricht wordt volop levensecht door het versterkt gebruik ervan in allerlei *concentratiepunten*.

4. DE VERDELING VAN DE LEERSTOF OVER DE LEERJAREN

Deze is vooral opgegeven in verband met de groei van *het tijdbegrip*. Dat beantwoordt aan een dringende eis. De leerstofpunten worden aangebracht en bewerkt in en door het werkelijkheidsonderricht; maar, door de vrije keuze van de belangstellingscentra, is er altijd gevaar voor leemten. Daarom dit vast bepalen van *basisleerstof*.

De verdeling is ook opgegeven voor *de derde graad*.

We kunnen werken met *jaarkringen*.

We kunnen de geschiedenis indelen in *perioden*.

En we mogen zelfs *het periodenonderwijs* toepassen.

5. DE EISEN

Het leerplan heeft — na het vierde leerjaar en eveneens na de derde graad — een serie « eisen » vastgelegd.

Deze lopen over :

- historische personen, heiligen, kunstenaars en geleerden,
- jaartallen en gebeurtenissen,
- historische lokaliteiten,
- historische termen.

6. ALLERLEI OPMERKINGEN

Het leerplan geeft nog :

- wenken in verband met het benutten van *het wekelijks lesuur*,
- een opgave van *geschiedenismaterieel* voor de eerste vier leerjaren,
- enkele *methodologische wenken*.

Deze punten worden verder in detail behandeld.

DE EISEN VAN HET LEERPLAN

Het nieuw leerplan heeft — na het vierde leerjaar (zie blz. 116-117), en — na de derde graad (zie blz. 119-120-121) enkele reeksen « eisen » vastgelegd.

Hoe moeten deze eisen gezien worden?

Niet als een uitgangspunt. Evenmin als een soort minimum-programma.

Want dan is er gevaar voor dat het onderricht in de geschiedenis zou herleid worden tot een weinig vormend, ja tot een bloot geheugenvak.

De « eisen » moeten gezien worden als een *eindpunt* : als een vasthouden van belangrijke personen, feiten, data, lokaliteiten ; als een begrijpen van de meest gebruikelijke historische termen.

Dit begrijpen en onthouden moet groeien uit actieve, vormende, levende lessen.

De *eisen* vestigen dus de aandacht op *de hoofdzaken* van de leerstof.

Ze zijn als *staakpunten*, waarop men, bij inoefening en herhaling, telkens steunen kan.

Zo zijn ze werkelijk een *hulp*.

Zo brengen ze *eenheid* en *rust* in het uitgebreide onderricht in de geschiedenis.

We denken hier aan het wijze woord van Eggersdorfer :

« De vroegere didactiek lei zeer sterk de nadruk op het inprenten van de leerstof. Ze zei te pas en te onpas : De herhaling is de moeder van de wetenschap.

De huidige didactiek veracht het inprenten te veel als geheugendril en didactisch mechanisme. »

De gulden middenweg bestaat in het onderscheid maken :

— in *de vormingsarbeid* : tussen de leerstof die *te behandelen* is — hier het eigenlijk *leerplan* — en de leerstof die *vast te leggen* en te *onthouden* is — hier de *eisen* ;

— in *het doel* : tussen het noodzakelijke *schoolweten* — hier de *eisen* — en het levendig en wakker *vormingsweten* — hier het *leerplan*.

DE INTERPRETATIE VAN HET EIGENLIJKE LEERPLAN

Het leerplan geeft *de leerstofpunten* op en stelt *de eisen*, per leerjaar of per graad.

Maar wanneer we aandachtig de inleiding en de opmerkingen lezen, weten we al spoedig dat er — binnen dat soepele kader — een gezonde *aanpassing* mogelijk is en zelfs gesuggereerd wordt.

Aanpassing is volstrekt noodzakelijk. Het leerplan moet zeker heel anders geïnterpreteerd worden naar gelang de klassen één of meer leerjaren tellen.

KLASSEN MET EEN LEERJAAR

In deze klassen kunnen wij de opgaven van de leerstofpunten uit het leerplan tot basis nemen van de lessenreeksen.

Zo hebben we dan, op het einde van *het vierde leerjaar*, enkele stevige *historische palen* geplant ; waarop in het verdere onderricht telkens opnieuw kan gesteund worden.

In de *derde graad* behandelen we volledig de geschiedenis van ons vaderland :

- de eerste jaarkring in het vijfde leerjaar,
- de tweede jaarkring in het zesde leerjaar ;

ofwel :

- de periode van de voorhistorische mens tot aan de Boergondiërs in het vijfde leerjaar,
- de periode van de Boergondiërs tot op heden in het zesde leerjaar.

Zo spannen we een stevige *historische draad*.

In het *voortgezet onderwijs* zien we de vaderlandse geschiedenis in het kader van de algemene en van de kerkelijke geschiedenis.

We stofferen *het historisch kader*.

We delen de geschiedenis in drie *perioden* in :

- de periode van de voorhistorische mens tot en met de gemeenten in het eerste jaar,
- de periode van de Boergondiërs tot aan de Franse omwenteling in het tweede jaar,
- de periode van de Franse omwenteling tot op onze dagen in het derde jaar.

Ofwel behandelen we in elk jaar bepaalde grote *onderwerpen* of *concentratiepunten*.

b.v.

- Onze vroegste geschiedenis
- De Romeinse overheersing in ons land
- De eerste evangelisatie in ons land
- Groei en bloei van het machtige Frankische Rijk
- Het leenstelsel
- De gemeenten
- De beschaving tijdens de hertogen van Boergondië
- De Franse omwenteling
- Het Koninkrijk der Nederlanden
- Het onafhankelijk België
- Grote Belgische geleerden
- Beroemde Belgische kunstenaars
- De bloei van de Belgische landbouw
- De ontwikkeling van de Belgische nijverheid
- Belangrijke ontdekkingen
- Grote uitvindingen
- Trouw aan en strijd voor het geloof in onze geschiedenis

KLASSEN MET TWEE LEERJAREN**Eerste graad**

Hier behandelen we, ieder jaar, de leerstof opgegeven én voor het eerste én voor het tweede leerjaar.

Deze leerstof is zo eenvoudig dat er geen gevaar is voor overlading.

Er is evenmin gevaar voor nutteloze herhaling zo we, voor elk belangstellingscentrum, een goed klasseplan opmaken. Daarin vinden we dan welke *begrippen* vulling kregen, welke *inzichten* vastgelegd werden, welke *taalschat* verworven is.

De leerstof is daarbij zo levensecht dat ze als vanzelfs ingeschakeld wordt in het geheel van het schoolleven en van het onderricht.

Tweede graad

De leerstof — opgegeven bij *geschiedenis in en door het werkelijkheids-onderricht* — behandelen we én in het derde én in het vierde leerjaar: 't zij als nieuwe stof, 't zij als herhaling.

De lessen, aansluitend bij de overgang naar *het eigenlijke onderricht in de geschiedenis* en de daarbij aansluitende *eisen* blijven voorbehouden voor het vierde leerjaar.

Het derde leerjaar mag zeker de eigenlijke vertelles volgen; maar zal best de toepassingen en de inoefening niet volgen.

Derde graad

Hier zullen wij bij voorkeur met *jaarkringen* werken (Leerplan, blz. 121), ofwel met twee *perioden*. (Leerplan, blz. 122.)

Voortgezet onderwijs

Hier zullen wij, bij voorkeur, ieder jaar *de historische draad* opfrissen: tijdvakken, voornaamste personen en gebeurtenissen.

Verder kunnen we dan, ieder jaar, in dat vast kader, *algemene onderwerpen* behandelen. (Zie hierboven, blz. 13.)

KLASSEN MET DRIE LEERJAREN**Eerste klas : Eerste, tweede en derde leerjaar**

We werken hier met *twee groepen*.

Voor de *eerste groep* — eerste en tweede leerjaar — werken we het eerste-*graad*leerplan uit, opgegeven voor klassen met twee leerjaren. (Zie hierboven.)

Voor het *derde leerjaar* afzonderlijk behandelen we de leerstof opgegeven voor dat leerjaar.

Tweede klas : Vierde, vijfde, zesde leerjaar

Hier werken we eveneens met *twee groepen*.

In het *vierde leerjaar* behandelen we de leerstof opgegeven voor het vierde.

In het *vijfde en zesde leerjaar* werken we met *jaarkringen*.

Voor meerdere lesonderwerpen zal heel de klas de eigenlijke vertelles kunnen en mogen volgen. Maar de oefeningen en toepassingen zullen verschillen voor de leerlingen van het vierde leerjaar en voor deze van de derde graad.

Derde klas : Voortgezet onderwijs

In deze klas werken we zoals hierboven aangeduid werd. (Zie blz. 13.)

KLASSEN MET VIER LEERJAREN

Eerste klas : Eerste en tweede graad

We werken met *twee groepen*.

In de *eerstegraadgroep* werken we zoals in de klassen met twee leerjaren. (Zie blz. 14.)

In de *tweedegraadgroep* eveneens. In deze groep zorgen we ervoor dat we voldoende *keuzeonderwerpen* uit de overgang tot het eigenlijke onderwijs in de geschiedenis behandelen. En we denken eraan dat enkel de leerlingen van het vierde leerjaar aan *de eisen* van het leerplan moeten voldoen.

Tweede klas : Derde graad en voortgezet onderwijs

We werken hier eveneens met *twee groepen*.

In de *derdegraadgroep* werken we met *jaarkringen*.

In de groep van het *voortgezet onderwijs*, behandelen we, ieder jaar, enkele grote *overzichtsonderwerpen*.

Het gebeurt wel meer — in tweeklassige scholen — dat het vierde leerjaar in de hoogste klas zit.

Deze leerlingen kunnen de les volgen met de *derdegraadgroep* en eigen toepassingen en oefeningen uitwerken.

EENKLASSIGE SCHOLEN

Waar dit geval zich voordoet zal een oplossing gevonden worden, rekening houdend met de plaatselijke omstandigheden, het toevallig aantal leerlingen in elk leerjaar, de feitelijke aanleg van de aanwezige leerlingen. In zulke scholen wordt doorgaans zeer doelmatig met deze verschillen rekening gehouden bij het verdelen van de tijd tussen het klassikaal onderwijs aan gegroepede en het afzonderlijk leiden van individuele leerlingen. Het werk met het handboek is hier onmisbaar. Het uitvoeren van allerlei taken kan de nodige tijd vrijmaken voor het onmisbare verhaal.

3. HISTORISCHE CONCENTRATIEPUNTEN

DERDE GRAAD

Het leerplan voor geschiedenis schrijft voor dat we in de derde graad, ieder jaar, een historisch concentratiepunt zullen uitwerken.

Het onderwerp daarvoor kan zó gekozen worden dat het onmiddellijk aansluit bij de behandelde stof en vooral *verdieping* beoogt.

Ofwel kan het meer gericht zijn op *uitbreiding* en *aanvulling* van de leerstof.

Verdieping

Tijdens verschillende lessen in de vaderlandse geschiedenis — vooral in deze die meer de beschavingsgeschiedenis behandelen — spreken we over de woning. We kunnen nu ook het volgende concentratiepunt behandelen :

Van holwoning tot onze huidige woning

We behandelen daarin :

De woning in de verschillende tijdvakken :

De hol- of grotwoning

De paalwoningen

De Oud-Belgische hut

De Romeinse herenvilla en boerderijvilla

De Frankische hut en de Frankische hoeve

De burchten van de heren en de hutten van de latén

De eerste « stenen », de patriciërshuizen

De woningen van de werklíeden

De hoeven

De moderne huizenbouw

De behandeling van dit concentratiepunt zal zeker niet bestaan :

— enkel in het beschrijven van het uitzicht van de verschillende woningen ;

— maar zal allerlei zeer interessante en vormende bijzonderheden in 't licht stellen :

B.v.

Waarom zocht de mens een woning?

Vindt hij ze in de natuur? — Of moet hij ze zelf oprichten?

Hoe leeft hij in de woning?

Hoe maakt hij de woning tot een tehuis: net, mooi, en vooral gezellig?

Welke is de rol daarin van de jongen? — Van de man, de vader?

Welke is de rol daarin van het meisje? — Van de vrouw, de moeder?

Uitbreiding en aanvulling

Tijdens de lessen in de geschiedenis spreken we over het oprichten van burchten als bescherm- en verdedigingsmiddel tegen de vijand. We kunnen nu dit onderwerp verruimen door de studie van :

Burchten in ons land

1. *Belangrijke burchten*

Ligging : Heuvelburchten
Waterburchten

Uitzicht : Bewaard
Bewoond
Vervallen

2. *Betekenis van de burchten*

In de geschiedenis

- In het algemeen verloop van de geschiedenis
- Historische bijzonderheden in verband met bepaalde burchten
- Geschiedenis van bepaalde burchten

In het toerisme

- De burcht in het landschap
- Spiegels van het verleden
- Documentatiebronnen
- Musea

Zeer interessant zijn concentratiepunten als :

De geschiedenis van onze dorpskerk

De geschiedenis van een oude hoeve

VOORTGEZET ONDERWIJS

In het voortgezet onderwijs zal men elk jaar drie concentratiepunten uitwerken, waarin respectievelijk het godsdienstig, het cultureel, het sociaal leven op de voorgrond treedt.

Daarin wordt ook geschiedenisstof verwerkt.

Familieleven

Hier komt het sociaal aspect op de voorgrond bij het behandelen van « het familieleven vroeger en nu ».

Strijd voor of tegen de Kerk in onze geschiedenis

Hier komt zowel het godsdienstig als het sociaal en historisch aspect op de voorgrond.

Maria in de geschiedenis

biedt gelegenheid om én het historisch én het godsdienstig én het cultureel aspect in eenzelfde concentratiepunt te behandelen.

Zeer interessant voor onze grotere leerlingen zijn de historische concentratiepunten waarin het eigen dorp of de eigen stad behandeld worden. Ze verdiepen de kennis, verruimen de blik en bieden de meest gunstige gelegenheid tot levensecht onderwijs en tot levensechte opvoeding.

4. VERRUIMING EN VERDIEPING VAN DE GESCHIEDENISLEERSTOF

DE ACTUALITEITEN BIJ HET ONDERWIJS IN DE GESCHIEDENIS

Het leerplan zegt dat het onderricht in de geschiedenis een verbonden reeks taferelen *uit het verleden* voor het oog van de leerlingen doet afrollen. Er is daarbij geen sprake van actualiteiten in de eigenlijke zin van het woord.

Toch moet het onderricht in de geschiedenis ook *het nu* op het oog houden en wel in een tweevoudige zin.

1. *De actuele gebeurtenissen* die historische betekenis hebben als b.v.
— de troonsbeklimming van een nieuwe vorst,
— een belangrijke uitvinding,
— een koene ontdekkingstocht.

2. *Actualiteiten* die bestaan in *het herdenken* van een historisch persoon, van een historische gebeurtenis door vieringen, tentoonstellingen, gedenk-dagen, historische stoeten en optochten, enz.

Zulke actualiteiten worden volop mee beleefd door de kinderen. Ze wekken levendige belangstelling op en prikkelen tot persoonlijk werk. Ze verscherpen de historische kennis en verruimen de historische blik.

Bij zulke gelegenheden verschijnt er meestal een overvloed van *documentatie* en van *illustratie*. Wie daaruit een goede keuze doet, kan heel wat *leer- en aanschouwingsmaterieel* van blijvende waarde verzamelen.

LECTUUR

De lectuur van degelijke geschiedkundige werken is een beste middel om het systematisch onderricht in dit vak werkelijk *levend te maken*.

We kunnen geschiedkundige teksten behandelen in *de moedertaallessen*. We kunnen individueel voorbereide teksten laten *vertellen* of laten *voorlezen*. In de meisjesscholen kan zulks gebeuren tijdens sommige handwerklessen.

We moedigen deze soort van lectuur eveneens aan voor de vrije tijd *buiten de school*. Daarom zorgen wij ervoor dat er goede historische leesboeken voorhanden zijn in de klasbibliotheek en we verwijzen eveneens naar de *kinder- en jeugdafdelingen van de parochiële en van de openbare boekerijen*.

Er moet uitgekeken worden naar gepaste uitgaven voor ouderen, zoals op dit ogenblik :

— de geschiedkundige artikels in *Zonneland*,
— de reeks brochures « *Historische verhalen* ».

Voor regelmatige aanvulling raadplege men : « *Jeugdboekengids* », uitgave van het A. S. K. B. (Algemeen Sekretariaat voor Katholieke Boekerijen), Cuylytsstr., 27, Antwerpen.

Van deze artikels en boeken zijn er, over 't algemeen meerdere exemplaren in de klas. Zo kan de stof gezamenlijk behandeld worden en uitgroeien tot een onderdeel van de vaste leerstof.

Noot

Bij deze lectuur leren we de kinderen het onderscheid vatten tussen de *eigenlijke geschiedenis* en de *verdichtels met historische achtergrond*.

DE INTERSCOLAIRE BRIEFWISSELING EN HET ONDERRICHT IN DE GESCHIEDENIS

Deze briefwisseling is zeer *interessant*.

Ze is buitengewoon *leerrijk* en *vormend* op taalgebied, maar ze kan even leerrijk en vormend zijn op geschiedkundig gebied.

De leerlingen schrijven naar elkaar en vertellen over de historische « littekens » in hun milieu. Ze spreken over de historische monumenten, over standbeelden, enz. Ze beschrijven stoeten, optochten en vieringen. Ze verhalen allerlei folkloristische bijzonderheden.

Hun brieven worden aangevuld met illustratie en documentatie: prentkaarten, uitknipsels uit lokale kranten, enz.

Men kan met deze briefwisseling beginnen in het vijfde leerjaar.

De leerlingen schrijven tenminste ééns per trimester en ontvangen dan ook één brief per trimester.

Hier volgen, ter illustratie, enkele uittreksels uit zulke schoolcorrespondentie:

« Onze parochie — Hombeek — dagtekt reeds van in 1322. De eerste pastoor heette Lambert. Familienamen bestonden er toen nog niet. Die Eerwaarde Heer Pastoor liet hier het klooster van Leliëndaal bouwen. Dit klooster werd verwoest door de beeldstormers. Ter herinnering aan « Leliëndaal » bouwde men dan hier de kerktoeren in de vorm van een lèlie. De kerktoeren bestaat nog; maar de kerk zelf is later herbouwd in andere steen. »

« Ik zal jullie eens vertellen hoe de naam Zoerle-Parwijs ontstaan is. De grond is maar zuur hier; en vroeger zei men « zoer »; vandaar de naam Zoerle. En waar vandaan komt Parwijs nu? Wel, er woonde hier een rijke heer, die Parwijs heette. De mensen hielden veel van hem en ze kozen hem tot hun heer, tot hun burgemeester. De naam van deze eerste burgemeester werd bijgevoegd bij Zoerle; zodat we nu Zoerle-Parwijs hebben.

Door ons dorp liep een heirbaan. Ze werd hier vroeger door de Romeinen aangelegd. Op enkele plaatsen is ze nu vervangen door een stevige betonnen baan.

Zoerle is eens bijna helemaal afgebrand. Dat gebeurde in 1755. Een grote deugniet, ja een booswicht, had ons dorp in brand gestoken. Guillaume Peeters — zo heette hij — werd gevangengenomen. En hij werd veroordeeld om zelf ook levend verbrand te worden.

Zeereerwaarde Heer Pastoor sprak ten beste voor de ongelukkige man. Hij stuurde een smeekschrift naar keizerin Maria-Teresia. Deze schold de doodstraf niet kwijt; maar verzachte ze wat. Peeters werd eerst gewurgd en dan verbrand.

Tijdens de Franse omwenteling werd de kerk gesloten. Mijnheer Pastoor werd uit de pastorie gezet. Maar hij verliet zijn parochianen niet. Hij vermomde zich als metselaarsknecht. De heilige Mis werd toen opgedragen in een schuur die nu nog bestaat.

En driehonderd Zoerlenaren streden mee « Voor Outer en Heerd » onder de leiding van Van Gansen uit Westerlo, ons buurdorp. »

DE SCHOOLRADIO

De schoolradio geeft regelmatig zeer *interessante uitzendingen*, aansluitend bij de verschillende leervakken, dus ook bij de geschiedenis.

Voor de lagere school komen in aanmerking de uitzendingen :

- voor de leerlingen van 10 tot 12 jaar,
- voor de leerlingen van 12 tot 15 jaar.

Het Ministerie van Openbaar Onderwijs geeft maandelijks een *uitvoerige brochure* uit met de inlichtingen omtrent de programma's van de eerstvolgende weken. Deze brochures worden kosteloos ter beschikking gesteld van de schoolhoofden. Ze zijn onmisbaar om vooraf te kunnen oordelen of de aangekondigde inhoud strookt met de principes van ons onderwijs.

Om tot een vruchtbaar beluisteren te komen, zullen we vooraf de *nota's instuderen* en de *uitzending voorbereiden* alsof we zelf de leerstof moesten behandelen.

We zullen het *onderwerp aankondigen* en de nodige *verklaringen* en *aanduidingen* geven om zo de passende luistersfeer te scheppen.

Al de *kaarten*, *schetsen*, *afbeeldingen* door de uitzender opgegeven, moeten nauwkeurig in orde zijn; zodat de leerlingen in de meest gunstige voorwaarden verkeren om te kunnen volgen en begrijpen.

Het is ook zeer voordelig wanneer we vooraf enkele goedbepaalde *vragen* en *taken* opgeven. Zo zullen we de aandacht van de leerlingen oriënteren naar de hoofdzaken van de stof en naar de meest leerrijke bijzonderheden. Na de uitzending volgt er een oefening, waarin we *het behandelde thema bespreken* of *verder ontwikkelen*.

We kunnen ook een paar oefeningen doen om te zien wat er onthouden werd.

Als *toepassing* kunnen we nog een *schriftelijk verslag* laten opmaken. Het is aan te raden een klasverslagboek voor deze uitzendingen te houden. De leerlingen kunnen er, om de beurt, hun werk in schrijven.

We vergeten niet dat het beluisteren van de radio-uitzendingen een *sterke aandachtsconcentratie* vraagt. De flinke leerlingen trekken zeker veel vrucht

uit deze oefening. Ze leren luisteren op een intelligente manier en dit is van veel belang; maar de zwakkere leerlingen missen de voor hen zo belangrijke invloed van de levende, zichtbare, agerende en reagerende leerkracht. Ze moeten bijzonder opgewekt en gesteund worden, zoniet is er gevaar voor verdroomde tijd.

Schoolradio-uitzendingen — opgenomen op band — zijn nog nuttiger; omdat zij kunnen bewaard worden en daarna op het gepaste moment beluisterd. Eveneens omdat zij in hun geheel of per delen kunnen hernomen worden. Wat moeten we denken over het beluisteren van zogezegde *neutrale uitzendingen*?

We moeten hier oordeelkundig en opvoedend te werk gaan.

Er zijn zogezegde neutrale maar in werkelijkheid ongodsdienstige uitzendingen, die we niet zullen beluisteren.

Andere neutrale uitzendingen zullen we wel beluisteren en bespreken.

Waarom?

De kinderen horen, buiten de school, meer dan eens zulke uitzendingen. We moeten hen daarom leren te vatten hoe het godsdienstloze, het verminkte voorgesteld werd; hun leren te waarderen hoeveel vollediger, rijker en zekerder de gelovige uitzending is.

Hier vinden we uitstekende gelegenheden om concreet en praktisch te vormen voor het leven.

Noot

Aanvragen voor de brochures kunnen gericht worden tot:
 Het Ministerie van Openbaar Onderwijs
 Dienst voor studie en documentatie
 Wetstraat, 155 Brussel.

Of tot:

Dienst Schoolradio N.I.R.
 Eugène Flageyplein, 18
 Elsene — Brussel.

Toestellen opgesteld in de schoollokalen en uitsluitend gebruikt voor didaktische doeleinden zijn vrijgesteld van de radiotaks.

FILMS EN FILMSTRIPS

Er zijn minder documentaire *films* en *filmstrips* voor geschiedenis dan voor aardrijkskunde. Toch bestaan er wel enkele. In de eerste plaats dient hier verwezen naar de rijke verzameling van de C. P. O. (Davidsfonds, Blijde Inkomstraat 77, Leuven). Verder bestaan er particuliere ondernemingen als de I.V.A.C., Linthoutstraat 37, Brussel.

Films en filmstrips passen het best als *aanvullende illustratie* bij een gegeven les. Tenminste de hoofdzaken van de stof moeten vooraf gezien zijn, zoniet gaat er veel van de essentiële verloren.

Een goede *leiding* bij het filmkijken zelf is noodzakelijk.

We doen zulks :

- door het geven van nauwkeurige *aanduidingen*, die de aandacht vestigen ;
- door het stellen van *vragen* die in de films hun antwoord zullen krijgen ;
- door allerlei controle-oefeningen.

Noot

Voor het ontlenen van *films* — stomme en sprekende 16 mm films — kunnen de schoolhoofden zich richten tot :

Het Ministerie van Openbaar Onderwijs
Cinematografische dienst
Handelskaai 7, Brussel.

De algemene uitleningsvoorwaarden staan vermeld in de *catalogus* door deze dienst gepubliceerd. Uit deze catalogus kunnen de onderwijzers een verantwoorde keuze doen, die rekening houdt met de kristelijke aard van hun onderwijs.

Filmstrips — Films met vaste beelden op 35 mm band — kunnen ontleend worden bij :

Het Ministerie van Openbaar Onderwijs
De algemene directie van de opvoedende diensten
en de culturele betrekkingen
Wetstraat 155, Brussel.

Deze dienst publiceert eveneens een *catalogus* van de beschikbare filmstrips en vermeldt daarin ook de uitleningsvoorwaarden. (Zelfde bemerking als hierboven.)

SCHOOLUITSTAPPEN EN SCHOOLREIZEN

Schooluitstappen en schoolreizen zijn een beste gelegenheid om geschiedkundige bijzonderheden waar te nemen en zo de kennis van de geschiedenis uit te breiden en te verdiepen.

Een schooluitstap kan gebeuren met het opzettelijk doel geschiedenis te onderwijzen.

Bij *een schoolreis* kan men plaatsen aandoen, bijzonder rijk aan historische herinneringen en overblijfsels. Deze zal men zeker benutten.

Schooluitstap en schoolreis moeten degelijk worden voorbereid. Vooraf toch moet hetgeen er zal te zien zijn gesitueerd worden in het geheel van het geschiedenisverloop. De verwante feiten en gebeurtenissen moeten behandeld of opgefrist zijn.

Tijdens de uitstap of de wandeling moet de frisse leiding van de onderwijzer stimuleren tot actief waarnemen.

Na de uitstap of de wandeling moet het waargenomene, levendig bewaard door sprekende illustratie, verder bewerkt worden.

5. DE PRAKTISCHE BETEKENIS VAN HET MILIEU

Geen enkel hulpmiddel bij het onderricht in de geschiedenis is zo degelijk en zo reëel als *de directe aanschouwing in het eigen milieu*.

Er zijn milieus zo rijk aan historische elementen : standbeelden, opschriften, gebouwen, monumenten, bouwwijze en bouwtrant, enz. dat ze door hun uitzicht alleen historische gebeurtenissen, historische perioden oproepen. Ze zijn *een sprekend geschiedenisboek*.

Andere milieus zijn veel minder rijk ; toch zijn er overal wel enkele « *geschiedkundige littekens* » te vinden.

Maar opdat de geschiedenselementen « spreken », moet de geschiedenis reeds min of meer gekend zijn.

Een kind kent de geschiedenis niet ; en kan dan ook jaren in een historisch milieu doorbrengen zonder veel ervan te zien, zonder iets ervan te begrijpen.

Het onderwijs in de geschiedenis moet eerst en vooral *het oog* van de leerlingen openen voor het historisch aspect van het milieu, voor allerlei historische bijzonderheden. Dit gebeurt best door *actieve waarnemingen*, geleid door *goedbepaalde vragen*, door *concrete aanduidingen*.

De passende geschiedkundige bijzonderheden kunnen dan verder verduidelijkt worden door ze in te schakelen in het systematisch onderricht : 't zij als *uitgangspunt* bij een nieuwe les, 't zij als *verklaring* van de leerstof, 't zij als *aanvullende illustratie*.

Bij het bestuderen en het benutten van het milieu, zullen we regelmatig de aandacht vestigen op het *verschil* tussen hetgeen *vroeger* was en hetgeen *nu* is.

We zullen zoveel mogelijk al de aspecten van het onderricht in de geschiedenis erin betrekken, zowel de *beschavingselementen* als de *politieke elementen*.

Bij het bespreken van de personen treedt de opvoedende taak van de geschiedenis sterk in het licht ; zodat we hier werkelijk kans hebben voor een *volledig onderricht in de geschiedenis met staatsburgerlijke opvoeding*.

De studie van het milieu geeft heel wat gelegenheid tot actief waarnemen. Maar opdat dit waarnemen uitgroeie tot klaar begrijpen, tot levend kennen is het verklarend en aanvullend woord van de onderwijzer volstrekt nodig. Zo leert het kind geschiedenis uit de wisselwerking van de twee voornaamste kennisbronnen : *waarnemen* en *vernemen*.

6. HET TIJDBEGRIP

Zeer belangrijk is het *verduidelijken van het tijdbegrip*.

We onderscheiden daarbij :

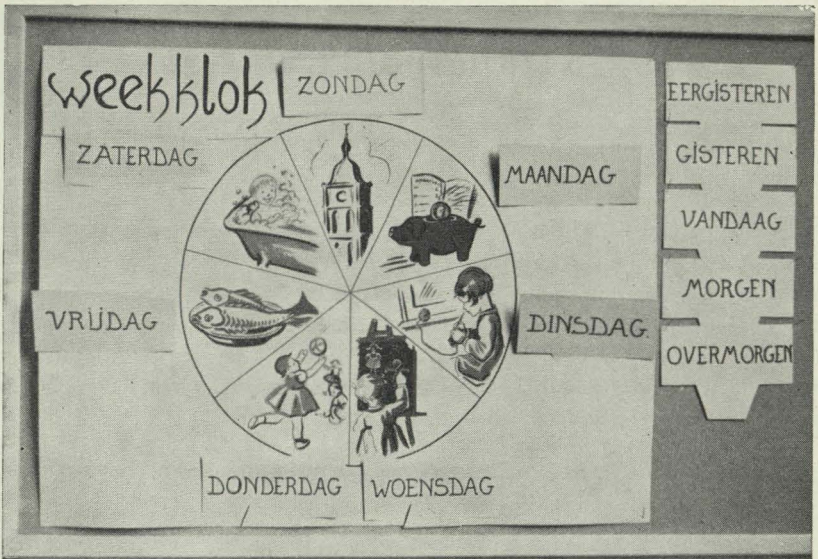
— het begrip van *de duur van de tijd*. Subjectief is de tijdduur zeer relatief. Uren kunnen voorbijvliegen en uren kunnen zeer lang duren. De duur van enkele jaren is subjectief voor ieder van ons ongeveer gelijk, als hij een gelijk gedeelte van onze leeftijd bedraagt. Zo zal voor een tienjarige een jaar zo lang schijnen als twee jaar voor een twintigjarige en zeven jaar voor een zeventigjarige. In de herinnering wordt een jaar dus korter en korter, naarmate wij ouder worden.

— het begrip van de *regelmatige opeenvolging* van de uren, de weken, de maanden, de jaren.

— het begrip van de *lokalisatie in de tijd* : wat nu is, wat al voorbij is, wat nog komen moet.

Dagfries

Weekklok

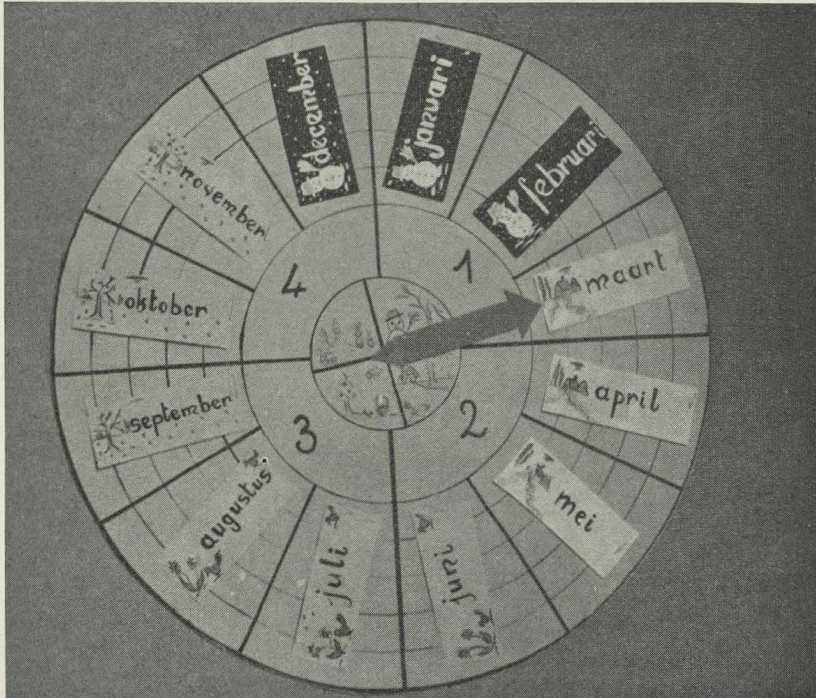
De maand groeit

Het tijdbegrip moet «groeien». Het kind krijgt slechts geleidelijk inzicht in het verloop van de tijd :

- door duidelijke *waarneming* en door *herinnering*,
- door de *tijdruimte* tussen twee gekende feiten in te vullen.

De school beschikt wel over degelijke *hulpmiddelen* om tot een fris bewustzijn van het tijdsverloop en van de tijdbeleving te komen.

We leren «*al levend*». In en door het werkelijkheids-onderricht krijgt het kind een juiste notie van het verloop van de tijd en zijn indeling in uren, in dag en nacht, in dagen, weken, maanden, jaargetijden, jaren.

De maanden en de jaargetijden

We leggen de resultaten van deze tijdbeleving vast op een *dag- en weekklok*, *maand- en jaarfriezen*.

We leren de *kalenders* begrijpen en lezen.

We leren de *geïllustreerde kalenders* interpreteren.

We leren allerlei *uurwerken* kennen en het uur lezen.

We leren de *Romeinse cijfers* kennen.

We zorgen ervoor dat de kinderen — van het tweede leerjaar af — al hun *werken dagtekenen* : eerst voluit, daarna ook met de gewone verkortingen.

We gebruiken een *eeuwband* om een idee te krijgen van wat in een eeuw kan verlopen en een historische *tijdband* om de geschiedkundige feiten te situeren.

We schenken onze volle aandacht aan de *tijduitdrukkingen* in het rekenen in het moedertaalonderricht en brengen deze zo dikwijls mogelijk in verband met het onderricht in de geschiedenis.

We behandelen allerlei *tijdteksten* : dicht- en prozastukken in verband met de tijd : als morgengedichten, avondgedichten, teksten over dag en nacht, over de jaargetijden, enz.

7. HET ONDERRICHT IN DE GESCHIEDENIS

ALGEMENE METHODOLOGISCHE WENKEN BIJ HET ONDERRICHT IN DE GESCHIEDENIS

1. Geschiedenis moet verteld worden

We vertellen *aanschouwelijk, levendig, dynamisch*, met een keuze van interessante bijzonderheden; zodat *de personen* levend oprijzen en de *gebeurtenissen* zich plastisch afspelen voor het kinderoog.

We vertellen langzaam. We lassen de *vraagvorm* in en de suggestieve uitroepen; zodat het kind geprikkeld wordt tot *nadenken* en zijn *oordeel* wordt opgeroepen.

Bezieling bij het vertellen is van uitzonderlijk belang. Bezieling verwekt spontaan bij de spreker de natuurlijke uiting van gevoelens en deze wekt dan bij de luisteraars eenzelfde gemoedstoestand op. Zo vormt zij het *gemoed* en het *karakter* van de leerlingen.

De vertelling kan gesteund en verrijkt worden door *voorstellingen op de zandtafel*, door *schetsen* en *platen*, maar wordt niet vervangen door deze hulpmiddelen.

Voorstellen en schetsen *tijdens de les* is doorgaans sprekender dan wanneer alles vooraf werd klaar gemaakt.

Soms zal een bepaalde voorstelling of tekst vooraf getoond worden, zeker wanneer ze een probleem oproept en ze levendige en gespannen aandacht losmaakt en fixeert. Een afbeelding van de hoofdpersoon uit het verhaal zal *dikwijls* vooraf mogen voorgebracht worden.

De verteltaal moet eenvoudig blijven, aangepast aan de ontwikkelingsgraad van de leerlingen. *De gepaste historische termen* worden, zo spoedig mogelijk, verduidelijkt en dan ook regelmatig gebruikt.

2. Geschiedenis is een doorlopend verhaal

Door het onderricht in de geschiedenis moeten we, voor het oog van onze leerlingen, *een verbonden reeks taferelen* uit het verleden oproepen. We zorgen er dus voor dat *de historische draad* zo duidelijk en zo stevig mogelijk gespannen wordt.

De opeenvolgende leerjaren hebben daarbij ieder hun eigen taak te vervullen:

— *de tweede graad* plant stevige *palen* door de *losse vertellingen* over historische personen en gebeurtenissen;

— *de derde graad* verbindt deze palen en spant *de historische draad* door het behandelen van de vaderlandse geschiedenis als doorlopend verhaal;

— *het voortgezet onderwijs* verstevigt de *historische draad* en stoffeert het *historisch kader* door de *vaderlandse geschiedenis* te zien in verband met de *algemene* en met de *kerkelijke geschiedenis*.

Eveneens door iedere les moet er een draad lopen, die al de feiten en al de bijzonderheden tot een *eenheid* samenbundelt. Het is zeer goed het *onderwerp* van de les klaar uit te drukken en vast te leggen in een sprekende *titel*; de hoofdgedachten in een duidelijk *bordschema* of op een *overzichtsplaat*.

Zulks helpt ons om de gebeurtenissen van uit een hoger standpunt te bekijken of te beoordelen. Het vergemakkelijkt het inprenten, het bewaren en het heropwekken van de leerstof.

3. Het milieu staat ten dienste van het onderricht in de geschiedenis

De woonplaats en de omgeving zijn altijd min of meer rijk aan interessante geschiedkundige bijzonderheden of vertonen geschiedkundige « *littkens* ».

We zullen dit materieel zeker benutten :

- als waarnemingsobject voor en na de les,
- als eigenlijk lesonderwerp,
- als aanknopingspunt,
- als illustratie.

Feiten uit de *lokale geschiedenis* zullen — waar zulks past — niet alleen degelijk behandeld worden in het werkelijkheidsonderricht en in de studie van het milieu maar ook ingeschakeld in de *algemene vaderlandse geschiedenis*. Ze zullen er heel wat toe bijdragen om deze laatste te verduidelijken en te verlevendigen.

4. Het onderricht in de geschiedenis moet uitlopen op een minimum van parate kennis

De leerlingen moeten volstrekt niet alles onthouden; maar zij moeten wel een zekere *parate kennis* verwerven. Het programma geeft dit minimum op in de *eisen*.

Het inprenten en vasthouden van deze kennis vraagt zeer veel *inoefening* en *herhaling*. Daarvoor gebruiken we *het handboek* en allerlei *aanschouwings-, leer- en oefenmaterieel*.

Interessant, leerrijk en vormend is *de vergelijking* tussen het verhaal door de onderwijzer, de tekst in het handboek en de voorstellingen door het aanschouwingsmaterieel.

Een herhaling door middel van *vraag en antwoord* kan zo geleid worden dat de gebeurtenissen teruglopend — regressief — worden weergegeven.

B.v. Wat gebeurt hier op dit moment?

Hoe kwam dat?

Enz.

Het navertellen gebeurt dan weer progressief.

Zo heeft men dan feitelijk in één herhaling een inzicht in de genetische samenhang, een drievoudige inoefening van de stof:

progressief bij het vertellen door de onderwijzer,

regressief bij de herhaling door middel van vraag en antwoord,

opnieuw *progressief* bij het navertellen.

Men kan ook wel eens een geschiedkundig feit laten *dramatiseren*. Zulks is ten zeerste geschikt om het inleven in de geschiedenis te bevorderen.

B.v. De voorstelling van een verlei.

5. We kijken ruim... en vullen de geschiedenis aan

Bepaalde *actuele gebeurtenissen*, die nog geen « geschiedenis » zijn maar het zullen worden, kunnen en mogen zeker opgenomen worden, ook in het systematisch onderricht in de geschiedenis. We sporen de leerlingen ertoe aan — in verband daarmee — knipsels en plaatjes uit geïllustreerde bladen te verzamelen: een uitstekende gelegenheid om hun oordeel en hun smaak te vormen.

De les in de geschiedenis kan ook geïllustreerd worden door *sagen en legenden*. Zulks kan gebeuren ofwel tijdens de lessen in de geschiedenis; maar, bij voorkeur, tijdens de lessen in de moedertaal. We leren de kinderen het onderscheid vatten tussen de *eigenlijke geschiedenis* en deze *verdichtfels* met historische ondergrond.

AANPASSING VAN DE LES IN DE GESCHIEDENIS AAN DE VERSCHILLENDE KLASSEN

Het benutten van het lesuur voor geschiedenis verschilt volgens het aantal afdelingen in de klas.

KLASSEN MET EEN LEERJAAR

Hier vooral moet de onderwijzer vermijden alles zelf te willen doen.

De leerlingen moeten gelegenheid krijgen en geprikkeld worden tot zelf-activiteit door:

- de opgave van allerlei *voorbereidende oefeningen*:
 - actieve waarnemingen in het milieu,
 - uitvoeren van taken opgegeven door de onderwijzer of aangeduid in het handboek,
 - kaartstudie,
 - opzoeken en raadplegen van documentatie, zo beeld als tekst;

— een keuze van opgelegde en vrije *toepassingsoefeningen* :

- vragen beantwoorden,
- schetsen maken en bespreken,
- illustratie groeperen en bespreken,
- een tijdband maken en illustreren,
- enz.

KLASSEN MET TWEE LEERJAREN VAN EENZELFDE GRAAD

Uitwerking volgens jaarkringen

De hele klas volgt dezelfde les. Toch is er een merkbaar verschil tussen het onderricht in de geschiedenis in deze klassen en in de klassen met slechts één leerjaar. Terwijl hier het hoogste leerjaar zelfstandig de les voorbereidt of de toepassingsoefeningen maakt, zullen we meer dan eens de jongere leerlingen *actief leiden bij de voorbereiding en bij de toepassingsoefeningen*; en hun, zo nodig, *aanvullende verklaringen* geven.

De leerlingen van het hoogste leerjaar, die reeds één jaarkring volgden, zullen *actief en levendig in de les betrokken* worden, door hun de gelegenheid te geven interessante vergelijkingspunten en bijzonderheden te vermelden. Zonder het vertellen door de onderwijzer te breken, zullen deze leerlingen toch min of meer meehelpen om de nieuwe les op te bouwen. Zulks komt voorzeker ten goede aan hun eigen ontwikkeling en aan de geest van heel het onderricht.

Uitwerking volgens perioden

Ook dan volgt de hele klas dezelfde les. Maar de leerstof is nieuw voor al de leerlingen. Toch zal ook hier, over 't algemeen, het oudere leerjaar meer zelfstandig optreden en werken, het jongere meer geleid worden.

KLASSEN MET MEER AFDELINGEN

Hier hebben we *twee groepen* voor de lessen in de geschiedenis.

De voorbereidende taken en de toepassingsoefeningen moeten dus zodanig zijn dat de leerlingen van de ene of de andere groep ze, als stille bezigheid, zelfstandig kunnen uitwerken.

De eigenlijke les en deze *stille bezigheid* wisselen af.

Terwijl de ene groep, individueel of in groepjes, taken en oefeningen uitwerkt, krijgt de andere groep les.

Of men, bij een bepaalde groep, begint met de les ofwel met de stille bezigheid zal afhangen van het te behandelen onderwerp. Hier hoeven we zeker niet te houden aan een vaste schikking.

DE MEDEWERKING VAN DE LEERLINGEN BIJ DE VOORBEREIDING VAN DE LESSEN

Hoe actiever de leerlingen betrokken worden bij en in het onderricht, hoe meer *vrucht* zij eruit zullen trekken. Want niet wat de onderwijzer doet is het meest vruchtbaar; maar wel wat hij *leert doen* en *doet doen*.

Meewerken met de onderwijzer is daarbij ook vruchtbaar voor de *opvoeding* tot bescheiden dienstvaardigheid.

Bij de lessen in de geschiedenis kunnen de leerlingen:

van het vijfde leerjaar af:

- de zandtafelvoorstellingen mee opbouwen,
- de illustratiebladen klaarleggen, zoals aangeduid staat in een speciaal illustratieschrift,
- een eenvoudige kaart op het bord brengen;

van het zesde leerjaar af:

- een kaart op het bord brengen,
- schetsen op het bord brengen,
- een tijdband helpen maken,
- illustratieve platen en prenten rangschikken volgens de verschillende onderdelen van de les,
- aanvullende en illustrerende teksten opzoeken,
- allerlei documentatie verzamelen en groeperen;

van het zevende leerjaar af:

- een tijdband maken en illustreren,
- overzichtsplaten helpen samenstellen,
- overzichtsteksten opstellen en op papierstroken schrijven.

Deze taken roepen veel gezonde activiteit wakker. Het is mogelijk deze werkzaamheden te *organiseren*. We vertrouwen een bepaalde taak toe aan een «groep leerlingen», die ze dan uitwerken, ieder naar *eigen aanleg en kunnen*. Dit is een gezonde, vormende toepassing van de «project-method».

HET GEBRUIK VAN HET HANDBOEK

Een handboek van geschiedenis moet tenminste bevatten.:

- *lesteksten*, liefst *geïllustreerd*,
- historische *leesteksten*,
- enkele *kaarten* zodat de nodige lokalisatie in de ruimte mogelijk is.

De meeste handboeken geven daarbij nog :

- opgaven voor voorbereidende oefeningen,
- bijzondere en algemene toepassingsoefeningen,
- overzichten,
- allerlei aanvullende oefeningen.

Het handboek in de klas

Hoe meer het *handboek* een *werkboek* is, hoe beter. Dat wil niet zeggen dat het handboek ooit het eigenlijk lesgeven door de onderwijzer kan of mag vervangen, maar wel dat het door zijn opgaven de *persoonlijke activiteit* van de leerlingen moet stimuleren.

Het handboek zal door de leerlingen gebruikt worden bij de voorbereiding van de les. Door vragen en aanduidingen zullen de leerlingen geleid worden bij de voorafgaande waarnemingen en opzoekingen, bij de mogelijke kaartstudie en bij het bestuderen van de illustratie. Deze mogelijkheid van persoonlijke, zelfstandige werkzaamheid is bijzonder voordelig bij groeples en groepwerk. De ene groep kan afzonderlijk bezig blijven, terwijl de andere groep les heeft.

Het handboek geeft *tekst*. En deze wordt behandeld in een *stillees-oefening*.

Deze oefening kan rechtstreeks geleid worden door de onderwijzer. Wanneer de bespreking van de illustratie erin betrokken wordt, kan de leerstof hierbij degelijk herhaald en ingeoeffend worden.

Heeft de onderwijzer verschillende afdelingen in zijn klas, dan zal hij de activiteit van de leerlingen richten door enkele goedbepaalde *vragen* en *aanduidingen*.

De leerlingen gebruiken hun handboek ook bij het uitwerken van de bijzondere en algemene *toepassingsoefeningen*.

Ze gebruiken het eveneens bij de *studie van de les* en bij de *herhalings-oefeningen*.

Het handboek thuis

Wanneer het handboek mee naar huis kan genomen worden, zal het daar vooral gebruikt worden bij de *studie van de les* en bij de *toepassings-oefeningen*.

Mag het handboek niet meegenomen worden, zo wordt het als studieboek thuis vervangen door een goedgehouden *werkschrift* of door allerlei *individuele* toepassingsoefeningen.

HET WERKSCHRIFT VOOR GESCHIEDENIS

De geschiedenisleerstof wordt verwerkt in de toepassingsoefeningen. In elk leerjaar zal er iets daarvan te vinden zijn in de *werkschriften* van de leerlingen.

In de *eerste* en *tweede graad* worden deze oefeningen *ingeschakeld* in het geheel van de behandelde *belangstellingscentra*.

In de *hogere leerjaren* kan er met vrucht een apart *werkschrift voor geschiedenis* gehouden worden.

Hoe wordt het werkschrift opgevat?

Het kan opgevat worden min of meer als een *leerschrift*, dat het eigenlijke handboek vervangen zal.

We nemen daarvoor een *gewoon schrift* of *losse bladen*, bijgehouden in een *kaft*.

We *pagineren* de *bladzijden*.

Daarna delen we het schrift in, zodanig dat we over een voldoende aantal bladzijden beschikken voor elk onderdeel van de leerstof. We maken om zo te zeggen « hoofdstukjes » in ons schrift. En ieder hoofdstuk krijgt zijn eigen titel; b.v.

Tijdvakken	blz. ...
Historische personen (mannen en vrouwen)	blz. ...
Vrouwen in onze geschiedenis (vooral in meisjesklassen)	blz. ...
Data	blz. ...
Lokaliteiten	blz. ...
Eretitels	blz. ...
Belangrijke gebeurtenissen	blz. ...
Historische spreuken of gezegden	blz. ...
In onze gemeente	blz. ...

Na elke les in de geschiedenis worden de *hoofdzaken* nog eens beklemtoond; en zeer bondig opgetekend in het passend « hoofdstuk » van het leerschrift.

De opgegeven titels geven voldoende weer dat we zo terzelfdertijd de leerstof vastleggen van *elke les* en van *elke lessenreeks*; 't is te zeggen van de opeenvolgende tijdvakken.

Het volledig schrift geeft een overzicht: ofwel van *een jaarkring* ofwel van *een periode*; maar in elk geval van heel de stof van een bepaald jaar.

Het geschiedenischrift kan ook meer *uitgebreid* en vooral meer *persoonlijk* gehouden worden.

De leerlingen maken een geïllustreerd overzicht van *het verloop* van de geschiedenis op.

Ze zoeken *foto's* op van historische figuren en bespreken de rol welke zij spelen.

Ze maken een opstel bij bepaalde *illustratie* in hun handboek.
 Ze maken *een verslag* op over historische boeken en leesteksten.
 Ze zoeken historische *liederen* en *gedichten* op en bespreken het verband tussen de teksten en een historische persoon of gebeurtenis.
 Het geschiedenisschrift kan ook een mooi *album* worden, waarin b.v. een bepaalde periode zo volledig mogelijk geïllustreerd wordt.
 We kunnen dit *werk organiseren* en een album per klas laten maken.
 De kennis, zo verwerkt in leer- en werkschrift en album wordt duidelijker en steviger ingeprent. Het schoonheidsgevoel kan hier ook bijzonder ontwikkeld worden.

HET VASTLEGGEN EN INOEFENEN VAN DE NOODZAKELIJKE PARATE KENNIS

A. Welke is die noodzakelijke parate kennis?

We vinden ze vermeld in de « *eisen* » van het leerplan :

- na het *vierde leerjaar*, blz. 116-117 ;
- na de *derde graad*, blz. 119-120-121.

Voor het *voortgezet onderwijs* worden er geen bijzondere « *eisen* » opgegeven.

De leerlingen voldoen hier wel :

- wanneer ze de *leerstof van de derde graad* bezitten en deze in verband kunnen brengen met de *hoofdfeiten uit de algemene en uit de kerkelijke geschiedenis* ;
- wanneer ze *een tiental voornamen gebeurtenissen en een twintigtal hoofdfiguren* uit de algemene en uit de kerkelijke geschiedenis kennen.

Vermits er hier een zekere vrijheid gelaten wordt in de keuze van de te behandelen onderwerpen of thema's is het niet mogelijk vastbepaalde personen en feiten op te geven.

B. Hoe wordt deze leerstof ingeprent en bijgehouden?

1. Door de actieve *lessen* zelf. Hier leggen we de nadruk op het *sprekend bordgebruik*. De hoofdzaken kunnen volle reliëf krijgen door de goedgekozen titels en de sprekende schema's.
2. Door de voortdurende herhalingsoefeningen, die telkens opnieuw de nadruk leggen op de noodzakelijke parate kennis. Het leerplan prijst een *oefen- en herhalingsles aan van een half uur per week*. (Leerplan — Opmerking 2 — blz. 122.)
3. Door het regelmatig gebruik van de *tijdband*, die de hoofdfeiten en hoofdfiguren in 't licht stelt.
4. Door de geïllustreerde *overzichten*.

5. Door de *schema's* en de *oefeningen* in de leer- en werkschriften.
6. Door het doelmatig leren gebruiken van *het handboek*. De aandacht wordt gevestigd op het verschil in titels, op de indeling, op de vetjes en de cursieven.
7. Door het gebruik van *herhalingsomslagen*. In deze omslagen steekt men losse illustratie en naamkaartjes ter bespreking :
 — bij het begin van een nieuwe les als herhaling over de vorige les,
 — als algemene herhaling en inoefening.
8. Door de *oefeningen in spelvorm* : raadsels, domino's, associatieoefeningen. Deze oefeningen prikkelen de nog speelse ijver van het kind. Ze zijn geen tijdverdrijf, geen spelletje zonder meer ; maar juist door hun aantrekkelijke vorm :
 — roepen ze de kinderlijke belangstelling wakker,
 — wekken ze ernstige inspanning op,
 — verhogen ze de prestatie, het resultaat en de arbeidslust,
 — geven ze aan de kinderen de kans om hun weten te laten blijken.
 Zelfs het minderbegaafde kind voelt dat het zó iets kan doen, het is aangemoedigd en werkt vreugdevol mee.
 Zulke spelen ontarden wanneer ze oppervlakkig benut worden, maar als ze zin en ziel hebben, bereikt men er veel goeds mee én voor het *onderwijs* én voor de *opvoeding*.
9. Een beste middel om levensechte, denkend-verwerkte parate kennis te helpen verwerven is de voortdurende *vergelijking* tussen verwante gebeurtenissen, tussen verwante toestanden. Dan wordt het denken volop in actie gezet ; en, leerstof die denkend verworven en verwerkt wordt, beklijft gemakkelijk.
10. Uitstekend ook is het *onderwijzen in verband*. Geschiedenisonderwerpen vinden een weerklank in leestekst, gedicht en lied. Wanneer de onderwijzer zo eenheden zoekt en bewerkt, wordt de leerstof ook veel meer levend en des te gemakkelijker begrepen en bijgehouden.

Noot

Het is niet af te keuren bepaalde leerstof, tenminste tijdelijk, enkel als geheugenstof te assimileren. Zulks kan zelfs zeer belangrijk zijn.

Het is b.v. heel goed dat de leerlingen namen van historische personen als Karel de Grote, Godfried van Bouillon, Keizer Karel, enz. horen en bijhouden, eer ze die personen in de geschiedenis leren kennen. Ze weten dan reeds dat die personen hebben bestaan en dat is voldoende als vruchtbaar apperceptiematerieel.

LES- EN TIJDVAKOVERZICHTEN OP VEZELPLAAT

Een degelijk, een werkelijk vormend onderricht in de geschiedenis maakt onderscheid :

- tussen de *leerstof* die te behandelen en de leerstof die *vast te leggen en te onthouden* is,
- tussen levendig en wakker *vormingsweten* en noodzakelijk *schoolweten*.

Het *vormingsweten* is afhankelijk... zeker van de keuze van de leerstof maar hoofdzakelijk van de manier van deze te behandelen, van de bezieling door de onderwijzer. De vormingsleerstof zal meer dan eens op bedekte wijze werken en toch diep ingrijpen en doordringen.

Het *schoolweten* daarentegen moet altijd helder belicht worden. Het moet uitgroeien tot parate kennis. En daarom moet het, kort en klaar, in de geest geprent worden en sprekend voor de ogen staan.

Bij het onderricht in de geschiedenis kan dat uitstekend gebeuren :

- tijdens de les zelf door *het bordschema*,
- na de les door *de overzichten op vezelplaat*.

Op die vezelplaat brengt men uitgekozen, sprekende illustratie aan : het portret van de optredende personen, een tafereel uit de verhaalde gebeurtenis en daarbij een naam, een titel, een spreuk, een jaartal, een symbool, enz... voldoende om de hoofdgedachten vast te leggen.

Deze vezelplaat blijft in de klas hangen. Ze wordt gezien en bezien ; en, door deze herhaling, in de geest geprent : vast genoeg om bewaard te blijven en levend genoeg om bij de eerste prikkel herop te leven.

Deze vezelplaat kan, les na les, aangevuld worden en zó uitgroeien tot een aanschouwelijk en zeer sprekend *overzicht* over een heel tijdvak.

8. LEER- EN WERKMATERIEEL

DOCUMENTATIEBRONNEN

Wie levend onderricht in de geschiedenis wil geven, moet kunnen beschikken over degelijke documentatiebronnen.

Welke?

Het zou niet doeltreffend zijn in deze brochure een aantal werken als nuttig voor iedereen aan te prijzen; thans nuttige lectuur wordt vaak door meer aangepaste nieuwe werken overtroffen.

Wat voor de ene nuttig is, kan voor een ander overbodig en voor een derde onbruikbaar zijn.

Hier volgen enkele raadgevingen:

Werken van grote omvang bewijzen dienst, meer om er enkele gegevens in te vinden, dan als schema voor wat in een lagere school dient onderwezen. Zo is de « Geschiedenis van Vlaanderen », in 1936 begonnen en in 1949 voltooid, een rijke bron. De nieuwe uitgave « Flandria nostra » belooft zeer belangrijk en degelijk te zijn. De « Geschiedenis van België » door Henri Pirenne is in vele opzichten verouderd, haar algemene inzichten kunnen thans niet meer verdedigd worden, maar, wie ze bezit, voornamelijk in de geïllustreerde Vlaamse uitgave, kan daar veel over de feiten onzer geschiedenis vernemen.

Boeken over algemene geschiedenis zijn zeer aan te bevelen omdat zo veel van hetgene voor ons land belangrijk is, tevens voor geheel Europa van grote betekenis was. Zo zijn de handboeken van Prof. Lousse over de beschavingsgeschiedenis zeer aan te bevelen.

Verslagen en illustraties uit goede dag- en weekbladen over historische vieringen, stoeten, optochten, gedenkdagen zijn op 't ogenblik zelf als uitgangspunt van waarde en kunnen voor verder gebruik in kaften bewaard worden.

Utzendingen van schoolradio zijn zeer suggestief. Echter niet om de les te vervangen. Ze moeten ingeleid en later besproken worden. Deskundige voorlichting is nodig om eenzijdigheid of dwaling in geschiedkundig of godsdienstig opzicht te voorkomen. Dit geldt ook voor de stencils over Belgische Geschiedenis door het Ministerie van Verkeer uitgegeven.

Voor de leerlingen is er nuttige en interessante lectuur b.v. in « Zonneland ». In de klassebibliotheek zijn geschiedkundige werken nodig. Overgetypte artikels uit boeken en tijdschriften kunnen de leerlingen ter hand gesteld worden. Deze kunnen — in kaften verzameld met allerlei illustraties en knipsels — later nog van nut zijn.

De *Boekenlijst* van de Centrale Raad voor het Katholiek Onderwijs zal hier leiding geven.

Ten slotte moet er nog eens op gedrukt worden dat, inzake geschiedenis de filosofische en godsdienstige inslag zeer voornaam is. Er is dus telkens een oordeel nodig van op wetenschappelijk en godsdienstig gebied bevoegde personen, vóór dat we een uitgave ons vertrouwen schenken en de inhoud voor de ontwikkeling van onze leerlingen gebruiken.

ALGEMEEN LEERMATERIEEL

Het leermaterieel bij het onderricht in de geschiedenis kan gekocht of kan zelf vervaardigd of verzameld worden.

Als *te kopen* vermelden we :

- een geschiedkundige atlas,
- een reeks geschiedenisplaten,
- een tijdband,
- een klok met beweegbare cijfers.
- een flanelbord.

Als *te vervaardigen* of *te verzamelen* vermelden we :

- de dagklok, de wekklok, de maandfries, de eeuwband,
- de eigenlijke historische tijdband,
- geïllustreerde overzichten,
- historische kaarten op vezelplaat,
- historische kaarten op bordpapier, die op de vezelplaat kunnen gehecht worden,
- herhalingskaften met naamkaartjes en illustratie,
- allerlei aanschouwingsmaterieel als Oud-Belgische hutjes, paalwoningen, een burcht, enz.
- allerlei illustratiekaften met verzamelingen in verband met bepaalde tijdvakken, bepaalde politieke of culturele onderwerpen, bepaalde personen, enz.
- allerlei documentatiekaften met aangepaste lectuur in verband met de behandelde leerstof,
- kaften met historische gedichten en liederen.

LEERMATERIEEL BIJ HET VOORBEREIDEND ONDERRICHT IN DE GESCHIEDENIS

In het voorbereidend onderricht in de geschiedenis wijden we een bijzondere aandacht aan het bevorderen van *de groei van het tijdbegrip*. Daarbij gebruiken we heel wat *leer- en oefenmaterieel*.

Een uurwerk

De lagere klassen vooral moeten een zeer goed uurwerk hebben, met een grote duidelijke wijzerplaat, best met Arabische cijfers.

Een uurwerk dat de kwartieren slaat; en, bij elk kwartier, een bijzondere slag heeft, is bijzonder gunstig. Het vestigt zo goed de aandacht op het verloop van de tijd en op de indeling van het uur.

Voor het aanleren van het uur gebruiken we, met veel vrucht, een losse wijzerplaat met beweegbare cijfers.

Zeer voordelig is het wanneer de kinderen over kleine wijzerplaten kunnen beschikken.

Kalenders

In elke klas moet er een kalender zijn.

In de laagste klassen bij voorkeur *een scheurkalender*.

De leerlingen scheuren zelf de blaadjes af en plakken ze op een strook papier. Zo zien ze de week, de maand, het jaar « verlopen ».

In de hogere klassen volstaan *de maandkalenders* wel.

De dagklok

Deze bestaat uit een grote cirkel, waarop de uurindeling is aangebracht. Daarop wordt dan verder weergegeven: de dag en de nacht; en, in de loop van de dag de belangrijkste momenten uit het leven van het kind.

De cirkelvorm van deze hangklok wordt vergeleken met de cirkelvorm van de wijzerplaat. Ze verduidelijkt zo het best de kringloop van de uren.

De weekfries of de weekklok

De week kan voorgesteld worden op *een strook*, ingedeeld in 7 gelijke delen, in dagen. Elke dag wordt geïllustreerd met een karakteristieke, min of meer vaste gebeurtenis uit het leven van het kind: uit zijn familielevens of uit zijn schoollevens.

Een « lopertje » kan telkens — door voortschuiven — de dag aanduiden. Op zo'n strook kan men gemakkelijk het nu, het voorbije, hetgeen nog komen moet verduidelijken.

Het weekoverzicht kan gemaakt worden in *cirkelvorm*, als *weekklok*.

Deze vorm verduidelijkt vooral het herbeginnen van een nieuwe dagenrij. De weekklok wordt het best vastgemaakt op een spil, zodanig dat de cirkel kan gedraaid worden en de « beleefde » dag, het vandaag, telkens bovenaan komt.

De maandfries

Zeer nuttig kunnen we hiervoor geïllustreerde maand-kalenderblaadjes gebruiken. Er zijn er zeer passende, die het karakteristieke van het godsdienstig en kerkelijk leven, van het natuur- en het familielevens weergeven. Onderaan deze plaatjes kan men dan nog bepaalde data met de ene of de andere bijzonderheid vermelden: doopdagen en naamdagen van de

MET HET JAAR MEE

DON BOSCO
KALENDER
1957

DON BOSCO
CENTRALE
DE BOSTROUWERS
100
100

JUNI

Z	M	D	W	D	V	Z
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29

Met Jaar

De tijd is het jaar 1957
De maanden zijn de dagen van
maandag, dinsdag, woensdag,
donderdag, vrijdag, zaterdag,
zondag.
Lieve dagen in het jaar.
Lieve dagen

September

De tijd is het jaar 1957
De maanden zijn de dagen van
maandag, dinsdag, woensdag,
donderdag, vrijdag, zaterdag,
zondag.
Lieve dagen in het jaar.
Lieve dagen

De Maanden

De tijd is het jaar 1957
De maanden zijn de dagen van
maandag, dinsdag, woensdag,
donderdag, vrijdag, zaterdag,
zondag.
Lieve dagen in het jaar.
Lieve dagen

Maandfries

maart

maart

De tijd is het jaar 1957
De maanden zijn de dagen van
maandag, dinsdag, woensdag,
donderdag, vrijdag, zaterdag,
zondag.
Lieve dagen in het jaar.
Lieve dagen

april

De tijd is het jaar 1957
De maanden zijn de dagen van
maandag, dinsdag, woensdag,
donderdag, vrijdag, zaterdag,
zondag.
Lieve dagen in het jaar.
Lieve dagen

In de tuin

De tijd is het jaar 1957
De maanden zijn de dagen van
maandag, dinsdag, woensdag,
donderdag, vrijdag, zaterdag,
zondag.
Lieve dagen in het jaar.
Lieve dagen

Lente!

De tijd is het jaar 1957
De maanden zijn de dagen van
maandag, dinsdag, woensdag,
donderdag, vrijdag, zaterdag,
zondag.
Lieve dagen in het jaar.
Lieve dagen

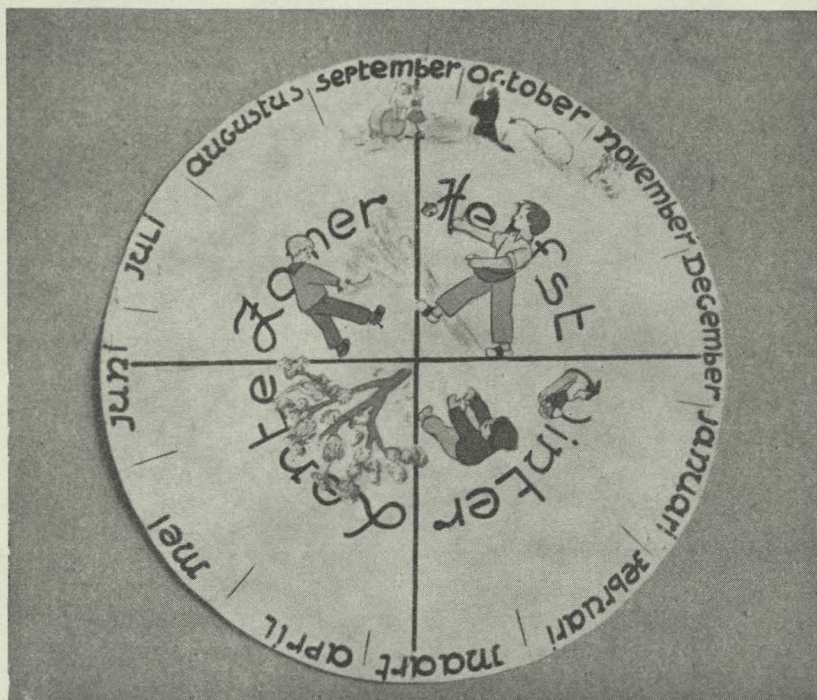
De lente is in 't land

Maandfries

leerlingen, blijde of droeve gebeurtenissen uit het familieleven van de kinderen, gebeurtenissen in stad of dorp, in het land of in de Kerk..., ja elke gebeurtenis die door de kinderen mee beleefd wordt.

De jaarfries

Al deze maandfriezen samen vormen een zeer interessante jaarfries. Door titelstroken kunnen daarop ook de jaargetijden aangeduid worden.

Jaar- en seizoenenklok gedeeltelijk bewerkt : september - oktober - november

Jaarfries wintertijd - 3^e leerjaar

Op zulke jaarfries kan de aandacht eveneens gevestigd worden op het verschillend aantal dagen in de maanden, op de vaste feestdagen, op de veranderlijke feestdagen, enz.

De levensfries

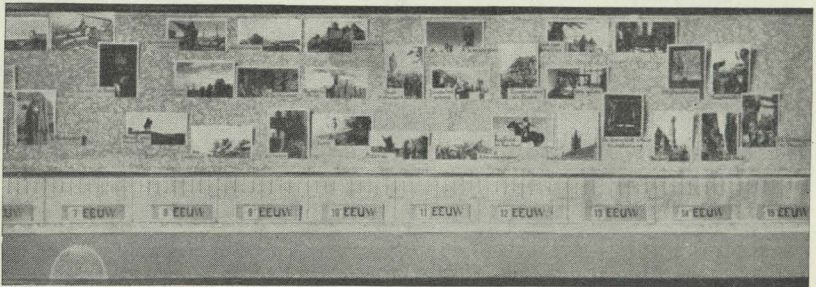
Tijdens de lessen in werkelijkheidsonderricht kunnen we — in grote trekken — het levensverloop van onze leerlingen behandelen. De kinderen kunnen dan klassikaal *een eigen levensfries* opmaken. Als bijzonderste feiten vermelden we :

Eerst was ik heel klein
 Bij moeder thuis
 Naar de kindertuin
 Naar de lagere school
 Ik zit al in het tweede leerjaar

Deze eigen levensfries kan het uitgangspunt worden voor *een algemene levensfries*, waarop de belangrijkste feiten en toestanden van het menschenleven worden aangeduid. Het leerplan vermeldt : kind-zijn, jong-zijn, volwassen-zijn, oud-zijn... en verder het eeuwig leven.

De eeuwband

De levensfries loopt uit op de eeuwband; want de verschillende perioden van het levensverloop worden, wat de duur betreft, gezien in verhouding tot de eeuw.

Geïllustreerde eeuwband - 4° leerjaar

En de aaneenschakeling van de eeuwen loopt uit op de eigenlijke *tijdband*, gebruikt in het systematisch onderricht in de geschiedenis.

Samenvattende versjes

Samenvattende versjes zijn zeer nuttig om de hoofdgedachten van de dag-, de week- en de maandfries op een prettige manier in te prenten. We vinden zulke gedichtjes en versjes wel in declamatoria en in kindertijdschriften.

DE TIJDBAND

Geschiedenis onderstelt *lokalisieren in de tijd*.

De tijdband wordt daarbij *nuttig* en *doelmatig* gebruikt.

Een tijdband is best een «*band*» en *geen cirkel*. Recht-doorlopend immers geeft hij best het voortbewegen van de tijd weer. Hier is er geen spraak van terugkeer, geen opnieuw beginnen zoals bij de dag, de week, de maand en het jaar.

Tijdband

De tijdband kan gemaakt worden in *losse delen* — per tijdvak — ofwel in één strook, die het verloop van de opeenvolgende tijdvakken weergeeft.

De meest eenvoudige tijdband geeft enkel de verschillende *perioden* of tijdvakken weer, *de overgang* van de ene periode naar de andere en de *hoofdfeiten* uit elke periode.

De tijdband wordt zeer aanschouwelijk en sprekend wanneer hij *geïllustreerd* is met goedgekozen *plaatjes*, met karakteristieke *spreuken* en korte *teksten*.

Zeer interessant zijn de *dubbele* of *driedubbele tijdbanden*.

Op het eerste, het laagste plan, wordt de *plaatselijke geschiedenis* voorgesteld.

Op het tweede, het hoogste plan of het middelste plan, het verloop van de *algemene vaderlandse geschiedenis*.

Op het derde, het hoogste plan, de hoofdfeiten van de *algemene en van de kerkelijke geschiedenis*.

De titels en de teksten worden geschreven in twee of drie kleuren.

De tijdband wordt best *niet té lang* gemaakt; want dan wordt het overzicht en het vergelijken tussen de verschillende perioden moeilijk.

Wel nuttig is het sommige tijdvakken, die bijzonder gebeurtenisrijk zijn, afzonderlijk te *vergroten*.

Deze perioden worden dan ieder afzonderlijk bewerkt; en terzelfdertijd gesitueerd in het geheel.

GESCHIEDKUNDIGE KAARTEN

Geschiedenis vraagt niet enkel *lokalisatie in de tijd*; maar ook *in de ruimte*. *Eigenlijke geschiedkundige kaarten* zijn daarvoor niet nodig; maar het is wenselijk dat de school beschikt over een *historische atlas*.

We kunnen daarin interessante *schetsen* en *kaarten* vinden, die we op het bord brengen en kunnen bewerken en aanvullen tijdens de les.

Zulke kaarten kunnen we gemakkelijk bewaren. We nemen ze over, van het bord op calqueerpapier. Langs de keerzijde van het calqueerpapier overlopen we al de lijnen met passend kleurkrijt. Wanneer we deze kaart opnieuw willen gebruiken, moeten we het bord vochtig maken, het papier ertegen brengen en goed aanwrijven. Zo staat de kaart dadelijk op het bord. We moeten verder niets meer doen dan de kleuren wat opfrissen.

We laten het calqueerpapier opdrogen en bergen het weg voor een volgend gebruik.

Er staan ook wel enkele *historische kaarten* in de *handboeken* van de leerlingen.

Deze kunnen gebruikt worden bij de *voorbereiding* van de les.

Ze worden geraadpleegd *tijdens de les* en benut bij de *toepassings-oefeningen*.

Collecties als « Historia », de I.V.A.C. filmkaarten, sommige *schriftomslagen* en andere dingen in die aard kunnen eveneens dienst bewijzen.

Al deze collecties komen en gaan, ze hebben « hun tijd »; maar wie « open oog » heeft voor de verrijking van het onderwijsmaterieel zal ze zeker *verzamen* en *nuttig gebruiken*.

DE ILLUSTRATIE BIJ HET ONDERRICHT IN DE GESCHIEDENIS

BETEKENIS

Het onderricht in de geschiedenis wil, als in een kleurige film, *taferelen* uit het verleden voor het oog van de leerlingen afrollen.

Het levendige, boeiende, bezielde woord roept deze taferelen op in de *verbeelding* en voert het kind mee in de eigen *sfeer* van de voorbije tijd. Maar de opgeroepen taferelen zullen heel zeker levendiger en reëler zijn, wanneer de verbeelding gesteund wordt door passende *aanschouwing*.

De zandtafelvoorstelling

De zandtafel wordt minder gebruikt bij het onderricht in de geschiedenis dan bij het onderricht in de aardrijkskunde; toch is ze ook hier, meer dan

eens, *zeer nuttig*. Ze kan een suggestief miniatuurbeeld oproepen van de werkelijkheid. Zo kunnen we goed voorstellen, b.v. :

- een Oud-Belgisch dorp,
- de burcht en de omgeving ervan,
- de Groeningerkouter,
- enz.

Bij het onderricht in de geschiedenis is de zandtafel wel minder werktafel dan bij het onderricht in de aardrijkskunde. Ze wil vooral een *aanschouwelijke voorstelling* geven. Het is dan ook voldoende wanneer we de zandtafel zó plaatsen dat al de leerlingen de voorstelling goed kunnen zien. We kunnen de leerlingen ook groeperen en vaste plaatsen geven bij en rondom de zandtafel. Dan is het volgen van dichtbij mogelijk.

Geschiedkundige platen

Wij gebruiken bij voorkeur grote gekleurde platen.

Er bestaan verschillende reeksen in de handel en er komen er nog immer bij.

Wanneer gebruiken we deze platen?

Wanneer ze een *bepaald moment* voorstellen, tonen we ze voor het eerst op dat moment, blijven er even bij stil... en vertellen dan verder, terwijl over 't algemeen de plaat onder 't oog van de kinderen blijft.

Er zijn ook platen die meer *een samenvatting* geven. Deze zijn soms zo rijk aan details dat ze zouden afleiden, wanneer ze dadelijk getoond werden. Maar zulke platen zijn uitstekend geschikt als overzicht. Ze worden dan ook het best gebruikt op het einde van de les.

Portretten worden dadelijk voorgehangen. Ze zijn zeer geschikt om de historische personen levend voor het oog en voor de geest te roepen.

Flanelbord met illustratie

Deze illustratie is bijzonder nuttig. Ze kan, achtereenvolgens, de verschillende fasen van een gebeurtenis illustreren. Ze kan de ene bijzonderheid na de andere voorstellen.

Ze kan gebruikt worden tijdens het verhaal zelf. Ze kan, na het verhaal — dat zó werkelijk de trage film van het gebeurde wordt — een uitstekende prikkel en steun zijn bij het navertellen.

Overzichtsplaten

We kunnen zelf interessante *overzichtsplaten* samenstellen, met behulp b.v. van Historia-kaarten, van allerlei emblema's.

Deze platen laten we liefst na de les een tijdje in de klas hangen. Ze zijn een degelijk hulpmiddel bij het inprenten en vasthouden van de leerstof.

De reeks overzichtsplaten illustreert heel de geschiedenis en vat samen wat de leerlingen, als parate kennis, moeten kennen en bijhouden.

Portretten en foto's

Ze zijn bijzonder geschikt voor de hogere leerjaren.

Heiligen, kunstenaars en geleerden worden dikwijls voorgesteld met een bepaald voorwerp, in een bepaalde houding. Deze zijn niet willekeurig gekozen, maar vertolken een persoonlijk kenmerk of hoedanigheid. We leren zulks zien en begrijpen aan onze leerlingen.

Grotere leerlingen leren ook al gauw zien hoe het portret of de foto iets van het karakter openbaart.

Illustratie over actualiteiten

Historische *stoeten* en *optochten*, *plechtigheden* en *feesten* ter gelegenheid van allerlei gedenkdagen worden gefotografeerd en gefilmd. Ze kunnen eveneens dienen om de verbeelding te steunen bij het oproepen van het voorbije.

Kleine plaatjes en prentjes

De kinderen kunnen geschiedkundige plaatjes en prentjes verzamelen. Ze zullen die gebruiken om hun werkschrift, hun tijdband te illustreren. Dat is zeer nuttig en vormend.

We kunnen zelf ook kleine illustratieplaten en prentjes bewaren. We bewaren deze gegroepeerd, in kaften. Dan kunnen de leerlingen ze ook benutten als naslagwerk.

GEBRUIK VAN DE ILLUSTRATIE

We moeten de illustratie leren zien, leren « *bezien* ». Door suggestieve aanduidingen, duidelijke vragen, klare opmerkingen, eenvoudige verklaringen, leren we de betekenis van het voorgestelde vatten. We leren *vergelijken*, *oordelen*, *besluiten*.

Bij de voorstelling van het Gravenkasteel te Gent en de burcht van Bouillon leren we de beide kastelen « zien ». We vestigen de aandacht op de verdedigingsmogelijkheden. We vergelijken met elkaar « *waterburcht* » en « *heuvelburcht* » inzake ligging, bouw en uitzicht.

Actief-geleide waarnemingen in het milieu zullen de waarneming van de illustratie steunen en deze klasoefeningen zijn een beste voorbereiding en initiatie tot zelfstandig observeren van monumenten en gebouwen. Ze bereiden rechtstreeks voor tot het leven.

9. RAAKPUNTEN VAN HET ONDERRICHT IN DE GESCHIEDENIS MET ANDERE VAKKEN

Geschiedenis is het sterkst verwant met *aardrijkskunde*.

Geschiedenis vraagt immers niet enkel een *lokalisieren in de tijd* maar eveneens *in de ruimte*.

Lokaliseren versterkt het realiteitskarakter van het geschiedkundig verhaal. Meer dan eens zijn het juist de aardrijkskundige bijzonderheden die het geschiedkundig feit in een helder licht stellen en leren begrijpen; b.v.:

- de langdurige strijd van Julius Caesar tegen de Menapiërs, teruggetrokken in hun moerassige streek,
- de betekenis van de omgeving van de Groeningerbeek in de Slag der Gulden Sporen,
- de lange, moeilijke woestijntocht van de kruisvaarders.

Het leerplan legt er de nadruk op dat *geschiedenis* en *aardrijkskunde* allebei *bindvakken* zijn.

Het onderricht in de geschiedenis openbaart de hechte band tussen *de nu levende Belgen* en *de opeenvolgende geslachten van onze voorvaderen*.

Het onderricht in de aardrijkskunde smeedt stevige schakels tussen *de nu levende mensen* en *de aarde die ze bewonen*.

Allebei versterken zij het gevoel van samenhang en eenheid en bevorderen zo de opvoeding van de sociale en van de staatsburgerlijke zin.

Zonder verder rechtstreeks of onmiddellijk ermee verwant te zijn, kan het onderricht in de geschiedenis in de meeste vakken — vooral in *moedertaal* en *muziekopvoeding* — een zeer interessante illustratie en aanvulling vinden.

10. HET ONDERRICHT IN DE GESCHIEDENIS EN DE ESTHETISCHE OPVOEDING

In het levende onderricht in de geschiedenis worden helden, heiligen, kunstenaars, geleerden in volle licht gesteld.

En onze jongens en meisjes kijken waarderend en bewonderend op naar deze grote figuren, die hun volk en hun land tot blijvende roem strekken. Het gaat hier vooral om het erkennen en waarderen van allerlei hoedanigheden en deugden als inspanning, dappere edelmoed en heldhaftige toewijding; in een woord om het bewonderend genieten van *zedelijke en godsdienstige grootheid en schoonheid*.

Maar het onderricht in de geschiedenis biedt ook heel wat gelegenheid tot *esthetisch bewonderen en genieten*.

We denken hier aan :

1. werken van onze grote kunstenaars

Ter gelegenheid van wandelingen en schooluitstappen kunnen allerlei kunstwerken — kerken met hun glasramen, beelden en schilderijen, stadhuizen en belforten, pleinen en straten en ook musea, — bezocht en bewonderd worden.

En, in de hogere klassen, kunnen regelmatig kunstreproducties uitgesteld en besproken worden.

2. voorstellingen van geschiedkundige taferelen

De esthetische waarde van historische platen en prenten en documentatiematerieel zal evenzeer besproken worden als de uitbeeldende waarde ervan.

Deze bespreking kan ingeschakeld worden in het verloop van de geschiedenisles.

3. standbeelden en herinneringsmonumenten

We vestigen de aandacht van onze leerlingen op de betekenis en eveneens op de kunstwaarde van deze werken.

4. allerlei aanvullende illustratie als liederen, gedichten, sagen, historische verhalen, enz.

Door eenvoudige, maar karakteristieke opmerkingen; door suggestieve aanduidingen kan de onderwijzer bij het beluisteren van muziek en van voordrachtstukken, bij lectuur en stijlwaarneming de leerlingen helpen om de schoonheid van tekst en melodie aan te voelen. En zo zullen deze oefeningen er veel toe bijdragen om de esthetische smaak te vormen en te verfijnen. Vanzelfsprekend zal men steeds met het ontwikkelingspeil van de leerlingen rekening houden.

11. LESSCHEMA'S

ALGEMEEN LESSCHEMA.

Het lesschema weze soepel en aangepast aan elk bepaald onderwerp. Maar bij de voorbereiding van iedere les zullen we ons toch afvragen, hoe we daarin kunnen zorgen voor :

1. Een empirisch moment

- door de waarnemingsoefeningen in het eigen milieu,
- door het waarnemen en bestuderen van voorwerpen in natura, van voorstellingen op de zandtafel, van platen, van prenten, van schetsen en illustratie,
- door het zich voorstellen en realiseren van hetgeen verhaald wordt,
- door de voorafgaande kaartstudie en het lokaliseren tijdens de eigenlijke les,
- door de voorbereidende documentatielectuur.

2. Een affectief moment

- door het bezielen en bezielend uitbeelden van levende personen, die het gemoed van het kind beroeren en gevoelens van eerbied en bewondering wakker roepen,
- door het opwekken en cultiveren van een gezonde vaderlandsliefde,
- door het leren inzien dat God de wereld leidt en dat we dus in alle omstandigheden op zijn vaderlijke zorg mogen vertrouwen.

Voor dit laatste punt moeten we wel doen opmerken dat het zeer moeilijk is, omdat we geen werkelijk inzicht kunnen hebben in Gods bedoelingen; maar wel kunnen we inzien dat een eerste vlugge beoordeling van een gebeurtenis vaak verkeerd was. Wat alleen maar nederlaag blijkt — de Boerenkrijg — is achteraf zeer vruchtbaar. We zullen daarom leren niet zo maar zelf te oordelen; maar te vertrouwen op Gods Voorzienigheid.

3. Een rationeel moment

- door allerlei verbanden te leren zien,
 - tijdsverbanden,
 - ruimteverbanden,
 - verbanden tussen middel en doel,
 - verbanden tussen oorzaak en gevolg.

4. Een technisch moment

- door het kopiëren en aanvullen en illustreren van het bordschema,
- door het aanduiden van de leerstof op een tijdband,
- door het opmaken van tijdvak-overzichten, van vergelijkingen tussen tijdvakken,
- door het kleuren en invullen van historische kaarten.

Het technisch moment zal vooral verwezenlijkt worden na de les :

- door het opzoeken en rangschikken van allerlei illustratie en documentatie,
- door het aanleggen van een historisch album,
- door tekenen en handenarbeid : vervaardigen van een Oud-Belgische hut, van een paalwoning, enz.
- door het maken en kleuren van geschiedkundige kaarten op vezelplaat of bordpapier.

Deze momenten zijn geen tijdstippen, maar wel aspecten, bestanddelen van de beïnvloeding. Ze verlopen tegelijkertijd of lopen in en door elkaar. Ze verrijken en verdiepen elkaar. Ze dragen bij tot het meedelen van stevige kennis en tot het oefenen en vormen van de leerlingen.

BIJZONDERE LESSCHEMA'S

VIERDE LEERJAAR

Leermiddelen :

Aanschouwing in het eigen milieu
 Voorstellingen op de zandtafel
 Illustratie in het handboek
 Platen, prenten, schetsen

Vorbereidende oefening

Waarnemen van geschiedkundige bijzonderheden in het milieu
 Bespreken van actualiteiten
 Eenvoudige historische lectuur

Gang van de les

1. Inleiding

De onderwijzer wekt de belangstelling op voor het onderwerp van de les. Hij vestigt de aandacht op de voorbereidende oefening en legt verband tussen deze taken en het nieuwe lesonderwerp.

2. *Waarneming en bespreking van goedgekozen illustratie, bij voorkeur voorstellingen van historische taferelen*

De leerlingen bekijken de illustratie.

Geleid door de aanduidingen en de vragen van de onderwijzer, trachten zij de betekenis van de voorstelling te vatten.

De onderwijzer laat de vragen en de aanduidingen beantwoorden. Waar zulks volstrekt nodig blijkt, vult hij nu reeds de leemten aan; maar hij laat ook enkele vraagtekens hangen. Deze prikkelen de leergierigheid en de werklust. Verder in de les — vooral tijdens het verhaal — zullen ze beantwoord worden.

3. *Verhaal door de onderwijzer*

De onderwijzer vertelt levendig en boeiend.

Op het passend moment worden de platen of de prenten getoond. De schetsen worden op het bord gebracht. De onderwijzer benut ze om bijzonderheden te verklaren, om het verhaal te verduidelijken.

4. *Stillezen van de tekst in het handboek*

De onderwijzer laat bijzonderheden opzoeken, welke hij niet verteld heeft. Hij vraagt naar bijzonderheden, die hij wel verteld heeft; maar die niet in het boek staan.

Hij stelt tekst- en denkvragen.

5. *Inoefening*

Deze kan gebeuren door het navertellen bij de illustratie, door het luidop lezen van de lestekst, door het beantwoorden van vragen.

6. *Toepassing*

De leerlingen kunnen een eenvoudig werkschrift voor geschiedenis houden. Daarin :

- volledigen ze een tekst,
- beantwoorden ze enkele vragen,
- bespreken ze een historisch plaatje,
- verzamelen ze illustratie, waarbij ze een paar zinnen schrijven, enz.

DERDE GRAAD

Leermiddelen :

Tijdband

Geschiedkundige of aardrijkskundige kaarten

Illustratie in het handboek

Platen, prenten, schetsen

Vorbereidende oefening

Zo mogelijk gebeurt er een voorbereidende oefening aansluitend bij :

- historische bijzonderheden in het milieu,
- actualiteiten.

De meeste handboeken geven voorbereidende oefeningen op. Deze hebben meestal betrekking op de illustratie en op de kaarten.

Gang van de les

1. *Inleiding*

De inleiding moet de leerlingen verplaatsen in de sfeer van het onderwerp dat zal behandeld worden. Dan is de belangstelling opgewekt en grijpt de les meer vormend in.

Ze moet eveneens ertoe bijdragen om de historische draad te spannen of te verstevigen. Daarom zal er hier verband gelegd worden tussen de nieuwe les en de vorige lessen.

2. *Lokalisatie in de tijd en in de ruimte*

Dit verband brengt van zelfs mee het lokaliseren in de tijd op de tijdband ; in de ruimte op een geschiedkundige of op een aardrijkskundige kaart.

3. *Controle over de voorbereidende oefening*

De onderwijzer gaat na in hoeverre de voorbereidende oefening met vrucht werd uitgevoerd en kan benut worden tijdens het verloop van de les. Onnauwkeurigheden worden verbeterd. Hinderende leemten worden aangevuld.

4. *Moeilijke namen en termen op het bord*

Moeilijke namen en termen, die het vlot verloop van het verhaal zouden hinderen worden vooraf verklaard en op het bord geschreven.

Men let hierbij op een sprekende schikking. Personen uit twee verschillende « kampen » worden afzonderlijk geschreven, tegenstrevers staan tegenover elkaar, enz.

5. *Behandelen van de nieuwe leerstof*

Levendig vertellen, aanschouwelijk beschrijven is hier van het grootste belang. De personen moeten levend oprijzen voor het oog, de gebeurtenissen moeten zich helder afspeelen. Hier vooral moet de vormende waarde van de leerstof tot haar recht komen.

Schetsen, platen, prenten zullen deze uiteenzetting verduidelijken.

De hoofdzaken worden opgetekend in een sprekend bordschema.

6. *Gebruik van het handboek*

De illustratie wordt besproken.

De tekst wordt stilgelezen.

7. *Verband tussen de tekst in het handboek en het bordschema*

Het verband wordt opgezocht en mondeling uitgedrukt.

8. *Inoefening*

Deze gebeurt door middel van :

- de ondervraging bij de illustratie,
- allerlei klassikale en individuele oefeningen: raadsels, associatie-oefeningen, overzichten, enz.

9. *Toepassingen*

De toepassingsvragen van het handboek worden mondeling beantwoord. De leerlingen kunnen een gewoon werkschrift voor geschiedenis houden. Na elke les tekenen ze dan, bondig, de hoofdzaken op. (Cfr. blz. 35.) Ofwel leggen zij een geschiedenisalbum aan. (Cfr. blz. 35.)

VOORTGEZET ONDERWIJS

Leermiddelen :

Tijdband

Geschiedkundige of aardrijkskundige kaarten

Illustratie in het handboek

Prenten, platen, schetsen

Vorbereidende taak

Deze taak kan betrekking hebben op :

- historische bijzonderheden uit het milieu,
- actualiteiten,
- de reeds geziene leerstof,
- het situeren van de nieuwe leerstof in een bepaald tijdvak,
- het hoofdkenmerk van het tijdvak.

Gang van de les

1. *Inleiding*

De belangstelling voor de les wordt opgewekt. Die zal gemakkelijk en vruchtbaar gebeuren door aan te sluiten bij de voorbereidende oefening.

2. *Opfrissen van de basisleerstof*

Hier gebeurt de lokalisatie in de tijd op de tijdband; en in de ruimte op de geschiedkundige of aardrijkskundige kaart.

De hoofdpersonen worden in het licht gesteld.

De voorname gebeurtenissen, de meest kenmerkende toestanden worden terug in het geheugen geroepen.

3. *Behandeling van de nieuwe leerstof*

De nieuwe leerstof wordt aangebracht.

Ze wordt zo aanschouwelijk mogelijk voorgesteld, zo duidelijk mogelijk verklaard.

Waar dit nodig of nuttig blijkt, wordt er verder gelokaliseerd in de tijd en in de ruimte.

Er worden verbanden gelegd tussen de vaderlandse geschiedenis, de kerk-geschiedenis en de algemene geschiedenis.

Tijdens deze behandeling wordt er een sprekend schema op het bord gebracht.

Zo mogelijk wordt dit schema verduidelijkt door schetsen of door illustratie.

4. *Herhaling*

Deze kan gebeuren met of zonder illustratie.

In deze leerjaren vooral is de regressieve herhaling op haar plaats. (Cfr. blz. 31.)

5. *Gebruik van het handboek*

De illustratie wordt besproken.

De tekst wordt stilgelezen.

Alles moet niet luidop gelezen worden; maar heel de lestekst — vooral alle nieuwe woorden en uitdrukkingen — moeten, na deze lezing, volkomen duidelijk zijn voor de leerlingen.

6. *Verband tussen de tekst in het handboek en het bordschema*

Dit verband wordt opgezocht en het bordschema wordt mondeling aangevuld met behulp van de tekst.

7. *Inoefening*

Deze kan gebeuren door middel van een ondervraging, een bespreking van allerlei illustratie, aanvullings- en associatieoefeningen met kaartjes, enz.

8. *Toepassing*

De vragen van het handboek worden mondeling beantwoord.

De oefeningen in het handboek opgegeven worden uitgewerkt.

Oefeningen in het werkschrift voor geschiedenis

De bordschema's kunnen worden aangevuld. Zo verwerven de leerlingen bondige overzichten over de leerstof.

Het geschiedenisalbum

Klassikaal of individueel kan er een geschiedenisalbum gehouden worden.
(Cfr. blz. 35.)

INHOUD

	Blz.
Inleiding	5
1. Het interessante, het moeilijke, het vormende van het onderricht in de geschiedenis	7
2. Het leerplan	9
1. De inhoud van het leerplan	9
2. De eisen van het leerplan	11
3. De interpretatie van het eigenlijke leerplan	12
3. Historische concentratiepunten	16
4. Verruiming en verdieping van de geschiedenisleerstof	19
1. De actualiteiten bij het onderricht in de geschiedenis	19
2. Lectuur	19
3. De interscolaire briefwisseling en het onderricht in de geschiedenis	20
4. De schoolradio	21
5. Films en filmstrips	22
6. Schooluitstappen en schoolreizen	23
5. De praktische betekenis van het milieu	24
6. Het tijdbegrip	25
7. Het onderricht in de geschiedenis	29
1. Algemene methodologische wenken	29
2. Aanpassing van de les in de geschiedenis aan de verschillende klassen	31
3. De medewerking van de leerlingen bij de voorbereiding van de lessen	33
4. Het gebruik van het handboek	33
5. Het werkschrift voor geschiedenis	35
6. Het vastleggen en inoefenen van de noodzakelijke parate kennis	36
7. Les- en tijdvakoverzichten op vezelplaat	38
8. Leer- en werkmaterieel	39
1. Documentatiebronnen	39
2. Algemeen leermaterieel	40
3. Leermaterieel bij het voorbereidend onderricht in de geschiedenis	40
4. De tijdband	45
5. Geschiedkundige kaarten	46
6. De illustratie bij het onderricht in de geschiedenis	46
9. Raakpunten van het onderricht in de geschiedenis met andere vakken	49
10. Het onderricht in de geschiedenis en de esthetische opvoeding	50
11. Lesschema's	51
1. Algemeen lesschema	51
2. Bijzondere lesschema's	52
De les in de geschiedenis:	
— in het vierde leerjaar	52
— in de derde graad	53
— in het voortgezet onderwijs	55

Z
C